

HUOM! Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne. Rinnakkaistallenne saattaa erota alkuperäisestä sivutukseltaan ja painoasultaan.

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Harjunpää K., Niemi J., Sorjonen M–L. (2020) Keskustelunalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka. In: Luodonpää-Manni, M., Hamunen, M., Konstenius, R., Miestamo, M., Nikanne, U. and Sinnemäki, K. (eds) (2020) Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV, 896–941. Helsinki: Finnish Literature Society. DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>

PLEASE NOTE! This is an electronic self-archived version of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version:

Harjunpää K., Niemi J., Sorjonen M–L. (2020) Keskustelunalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka. In: Luodonpää-Manni, M., Hamunen, M., Konstenius, R., Miestamo, M., Nikanne, U. and Sinnemäki, K. (eds) (2020) Kielentutkimuksen menetelmiä I-IV, 896–941. Helsinki: Finnish Literature Society. DOI: <https://doi.org/10.21435/skst.1457>

The final publication is available online at <https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1457/>

© 2020 Harjunpää K., Niemi J., Sorjonen M–L.

This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution + Noncommercial + NoDerivatives 4.0 license [CC BY-NC-ND 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/). Copyright is retained by the author(s).

Luku 22 Keskustelunanalyysi ja vuorovaikutuslingvistiikka

Katariina Harjunpää

 <https://orcid.org/0000-0002-4586-1563>

Jarkko Niemi

 <https://orcid.org/0000-0001-6747-7821>

Marja-Leena Sorjonen

 <https://orcid.org/0000-0002-8225-6805>

Mikä?

Keskustelunanalyysissa ja vuorovaikutuslingvistiikassa tutkitaan kieltä ja vuorovaikutusta erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja yhteiskunnan eri alueilla. Kiinnostus kohdistuu siihen, miten ihmisten välinen vuorovaikutus, toiminta ja yhteisymmärrys rakentuvat: kieltä tutkitaan sosiaalisen vuorovaikutuksen ja toiminnan jäsentymisen kautta. Tutkimus voi koskea esimerkiksi vaihtoehtoisia kielellisiä tapoja muotoilla tietty toiminto tai toimintajakso, kielen suhdetta muihin vuorovaikutuksen resursseihin, kielellisiä kategorioita vuorovaikutuksen näkökulmasta tai jonkin vuorovaikutustilanteen kokonaisuuden jäsentymistä.

Katso myös:

Johdannon luku 4. Kielitieteen etiikka – hyvä tutkimus murroksessa

Luku 4 Kokeellinen fonetiikka

Luku 5 Lingvistinen etnografia toimintayhteisöissä

Luku 6 Diskurssianalyysi

Luku 20 Tekstintutkimus

Luku 21 Sosiolingvistiikka

1. Johdanto

Keskustelunanalyyttisen ja vuorovaikutuslingvistisen tutkimuksen kohteena on sosiaalinen vuorovaikutus ja kieli erilaisissa tilanteissa ja yhteiskunnan alueilla – esimerkiksi aamiaisella kotona, isoäidin syntymäpäivillä, sairaalan lääkärinkierrolla, työvoimatoimistossa, luokkahuoneessa, televisiokeskustelussa, internet- tai lautapeliä pelattaessa. Keskustelunanalyyttisiä ja vuorovaikutuslingvistisiä menetelmiä voi soveltaa myös kirjoitetun vuorovaikutuksen tutkimukseen (esim. kaunokirjallinen dialogi, WhatsApp- ja muu pikaviestiminen). Näillä kahdella tutkimussuuntauksen nimellä viitataan hieman erilaisiin tutkimusnäkökulmiin ja -perinteisiin. Keskustelunanalyysi on lähtöisin sosiologiasta, kun taas vuorovaikutuslingvistiikka on myöhemmin kehittynyt kielen tutkimuksen suuntaus, jossa keskustelunanalyyttiset menetelmät ovat keskeisiä. Tilanteen mukaan samakin tutkija voi esitellä itsensä joko keskustelunanalyyttikkona, vuorovaikutuslingvistinä tai lingvistisesti suuntautuneena keskustelunanalyyttikkona. Keskustelunanalyyttistä tutkimusta tehdään ja hyödynnetään nykyisin monilla tieteenaloilla, kielen tutkimuksen, sosiologian ja muiden sosiaalitieteiden lisäksi esimerkiksi puhetieteissä, kasvatustieteessä, antropologiassa ja neurotieteissä tutkittaessa vuorovaikutuksen jäsentymistä.

Keskustelunanalyttikkojen ja vuorovaikutuslingvistien kiinnostuksen kohteena on se, millaisten käytänteiden ja toimintojen avulla sosiaalista vuorovaikutusta rakennetaan ja jäsennetään. Vuorovaikutuksen yksityiskohtia tarkastelemalla pyritään ymmärtämään sellaisia osallistujien kompetensseja, jotka muodostavat perustan jokapäiväisille sosiaalisille toiminnoille (Heritage 1996 [1984], 236–239). Analyysin avulla päästään kiinni siihen, mikä tekee sosiaalisen vuorovaikutuksen ja osallistujien välisen yhteisymmärryksen mahdolliseksi. Lähtökohtana on, että tutkitaan autenttisia vuorovaikutustilanteita, siis sellaisia, joita ei ole järjestetty erikseen tutkimusta varten. Aineistona voivat olla puhutuista tai viittomakielisistä keskusteluista tehdyt ääni- ja videotallenteet tai teknologiavälitteisten puhuttujen ja kirjoitettujen keskustelujen tallenteet. Myös fiktiivisiä keskusteluja (esim. kaunokirjalliset dialogit, näytelmät, televisiosarjat) voi tutkia keskustelunanalyysin ja vuorovaikutuslingvistiikan menetelmillä. Tutkitaan sitä, miten keskustelijat osoittavat toisilleen erilaisin kielellisin ja kehollisin keinoin suuntautumista siihen, mitä ollaan tekemässä ja millainen on heidän välinen suhteensa esimerkiksi tiedollisesti tai affektisesti tapahtumahetkellä.

Tutkimuksessa voidaan lähteä liikkeelle eri tavoin riippuen kiinnostuksen kohteesta. Tutkija saattaa olla kiinnostunut eri tavoista, joilla puhujat muotoilevat jonkin toiminnon, vaikka pyynnön tai pääasiaan palaamisen. Vaihtoehtoisesti kiinnostus voi kohdistua johonkin kielen-aineeseen, johon tutkija on kiinnittänyt huomiota (esim. kysymyksen aloittaminen *and*-konjunktioilla, Heritage & Sorjonen 1994; läsnäolijaan viittaaminen demonstratiivilla *tuo*, Seppänen 1998; johonkin tarkoitteeseen viittaaminen demonstratiivilla *tämä*, Etelämäki 2006; -s-liitepartikkeli kysymyksissä, Raevaara 2004). Tarkasteltavana voi olla myös jokin kielellinen kategoria ja pohdittavana se, miten keskusteluaineiston analyysi suhteutuu kielentutkimuksen aiempaan kuvaukseen kategoriasta (esim. alisteisista lauseista, Laury & Suzuki 2011; menneen ajan aikamuodoista, Seppänen 1997a; subjektin merkinnästä, Helasvuo 2014; yksikön käsitteestä kielentutkimuksessa, Ono, Laury & Suzuki 2019; responsiivisten toimintojen yksiköistä, Helasvuo, Endo & Kärkkäinen 2018). Käytännössä tutkija vaihtelee analyysin fokuksa kielenainesten ja toiminnan välillä tutkimuksen kuluessa. Metodi tarjoaa

vuorovaikutuksen tutkimiselle vankan empiirisen pohjan, jota voidaan haluttaessa täydentää muiden alojen näkemyksillä. Keskustelunanalyttisesti päästään käsiksi vaikkapa sellaisiin ilmiöihin kuin tietäminen, asennoituminen, päätöksenteko, yhteisymmärryksen syntyminen ja erimielisyys, oppiminen, asiantuntijuus, sosiaalinen kategorisointi ja yhdessä liikkuminen – vuorovaikutuksen perusjäsenyksillä on osansa näissä kaikissa.

Etenemme tässä artikkelissa seuraavasti: Selvitämme ensin keskustelunanalyysin ja vuorovaikutuslingvistiikan syntyä, mukaan lukien suomalainen tutkimus (luku 2), ja kuvaamme tutkimusalojen teoreettis-metodisia lähtökohtia (luku 3). Sen jälkeen esittelemme ja havainnollistamme analyysimenetelmiä (luku 4). Päättämme artikkelin hahmottelemalla joitakin alan ajankohtaisia kysymyksiä (luku 5).

2. Keskustelunanalyysin ja vuorovaikutuslingvistiikan historiaa ja taustaa

2.1. Etnometodologiasta keskustelunanalyysiin

Keskustelunanalyysi syntyi 1960-luvun lopulla amerikkalaisessa sosiologiassa Harold Garfinkelin kehittämän etnometodologian pohjalta, ja taustalla oli myös sosiologi Erving Goffmanin ajattelu. Garfinkel oli tyytymätön aikansa sosiologian tapaan nähdä sosiaalisen toiminnan ja yhteiskunnan järjestyneisyys tulokseksi yksilöiden sisäistämistä, ylhäältä annetuista normeista. Hän esitti, että ihmisten välisessä toiminnassa ja yhteisymmärryksen saavuttamisessa keskeisiä ovat toimijoiden jakamat arkipäätelyn menetit, joiden avulla he tuottavat ymmärryksen toistensa toiminnasta vuorovaikutuksen kuluessa (ks. Garfinkel 1967; Heritage 1996 [1984]). Samoihin aikoihin sosiologi Erving Goffman esitti näkemyksiään sosiaalisten tilanteiden rakentumisesta ja yksilön suhteesta muihin. Hänen mukaansa näiden sosiaalisten ilmiöiden jäsentyminen

kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa (engl. *interaction order*) on oma tutkimuskohteensa (Goffman 1967, 2–3; 1983; 2012). Keskustelunanalyysin perustaja Harvey Sacks oli sekä Goffmanin että etenkin Garfinkelin oppilas (ks. esim. Schegloff 1992; Koskela & Piirainen-Marsh 2002; Maynard 2012).¹

Sacks vei Garfinkelin ajattelua sosiaalisten toimijoiden jakamista arkipäätelyn metodeista uudelle alueelle, sosiaalisen vuorovaikutuksen empiiriseen analyysiin. Kimmoke tähän olivat kriisipuhelimeen soitetut puhelut, joihin Sacks tutustui työskennellessään itsemurhien ehkäisyyn keskittyneessä tutkimuslaitoksessa Los Angelesissa. Hän kiinnostui niistä systemaattisista ja jaetuista kulttuurisista menetelmistä, metodeista, joilla keskustelijat jäsentävät vuorovaikutusta ja joilla he osoittavat suuntautumistaan toistensa toimintoihin ja niiden relevanssiin vuorovaikutuksen kuluessa – kieli sinänsä ei ollut Sacksin ensisijainen mielenkiinnon kohde.

Sacks kehitti keskustelunanalyttista ohjelmaa Kalifornian yliopistossa 1964–1972 luennoissaan, jotka julkaistiin postuumisti Gail Jeffersonin toimittamina (Sacks 1992). 1970-luvulla julkaistiin keskustelunanalyysin klassiset artikkelit vuorovaikutuspuheen jäsentymisestä, sen infrastruktuurin muodostavista perusjäsennyksistä. Artikkelit käsittelivät keskustelun jäsentymistä toimintakokonaisuuksiksi, puheen vuorottelua ja vuorovaikutuksen ongelmien käsittelyä (Schegloff & Sacks 1973; Sacks, Schegloff & Jefferson 2016 [1974]; Schegloff, Jefferson & Sacks 1977).²

Keskustelun perusjäsennykset

Alkuvaiheistaan lähtien keskustelunanalyysi on pyrkinyt osoittamaan, millaisten perustavien jäsennykskeinojen varaan puhuttu vuorovaikutus rakentuu. *Vuorottelujäsennyks* kuvaa mekanismeja, joilla osallistujat järjestävät puheenvuorojen ottamisen ja vaihtumisen (Sacks, Schegloff & Jefferson 2016 [1974]). *Sekvenssijäsennyks* kattaa toimintajaksojen perusrakenteet, joilla puhujien vuorot suhteutuvat toisiinsa ja muodostavat koherentteja sosiaalisen toiminnan kokonaisuuksia (ks. Schegloff 2007; Haakana 2008; Raevaara 2016). *Korjausjäsennyksen* avulla osallistujat kä-

sittelevät puhumisen, kuulemisen ja ymmärtämisen ongelmia (ks. Sorjonen 1997; Hayashi, Raymond & Sidnell 2013; Haakana, Kurhila, Lilja & Savijärvi 2016). Vuorovaikutuksen jäsentymisen perusilmiöihin kuuluvat myös vastaanottajan huomioiva muotoilu (engl. *recipient design*, Sacks, Schegloff & Jefferson 2016 [1974]: 50) eli se, miten puhuja muotoilee vuoronsa tilanteeseen ja tietylle vastaanottajalle sopivaksi, sekä osallistumisen ja yhteistoiminnan kehollinen koordinointi (Seppänen 1997c; C. Goodwin & M. H. Goodwin 2004; C. Goodwin 2017).

Sacksin menehdittyä auto-onnettomuudessa vuonna 1975 keskustelunanalyysin kehittämistä jatkoivat keskeisesti Emanuel Schegloff ja Gail Jefferson. Keskustelunanalyysin tuntemusta ja asemaa kielentutkimuksessa vahvisti Stephen C. Levinsonin (1983) oppikirja *Pragmatics*, jonka keskustelunanalyysia käsittelevässä laajassa luvussa Levinson tekee eron kirjoittamisajan diskurssianalyysin³ ja keskustelunanalyysin välille ja osoittaa keskustelunanalyysin kontribuoivan tärkeällä tavalla ymmärrykseen lausuman merkityksestä (esim. epäsuorat puheaktit, Gricen maksiimit, presuppositio, deiksis; ks. Levinson 1983, luku 8). Sittenkin keskustelunanalyysista on tullut keskeinen vuorovaikutuksen empiirisen tutkimuksen suuntaus useilla tieteenaloilla (ks. Sidnell & Stivers 2012).

Suomeen keskustelunanalyysin toivat 1980-luvulla kielentutkijat, Auli Hakulinen ja hänen tutkimusryhmänsä.⁴ Hakulinen oli kiinnostunut arkipuheen syntaksista, ja sen tutkimiseksi haettiin menetelmiä, joilla tutkia puhuttua vuorovaikutusta. Konkreettinen metodinen ponnin oli Ruotsissa 1987 järjestetty pohjoismainen kesäkoulu, jonka opettajiin kuuluivat Schegloff, John Heritage ja Adam Kendon. Sen tuloksena alkoi suhteiden solmiminen keskustelunanalyysin keskeisiin tutkijoihin, joista monet ovat vierailleet kouluttajina Suomessa (ensimmäisinä Gail Jefferson⁵, Paul Drew sekä Charles ja Marjorie Harness Goodwin). Vuonna 1989 ilmestyi tutkimusryhmän kokoomateos *Suomalaisen keskustelun keinoja* (Hakulinen 1989), joka sisältää Hakulisen kirjoittaman laajan jakson keskustelunanalyysin soveltuvuudesta keskustelupuheen tutkimusmenetelmäksi sekä moniulotteisen kirjoituksen keskustelun

tutkimuksen tavoitteista ja puheen syntaksin ja perinteisen kieliopin tutkimuksen suhteista (luvut 1–2).⁶ Teos sisältää kirjoituksia modaali-verbeistä, henkilöviittauksista, puheenvuoroa aloittavista aineksista ja myös menetelmällisistä kysymyksistä. 1980-luvun lopulla keskustelun-analyyttista tutkimusta tekivät ja hyödynsivät fennistien lisäksi myös logopedit, sociolinguistit ja suomenruotsin tutkijat. 1990-luvun alkupuolella sai alkunsa ensimmäinen sosiaalitieteilijöiden ja kielentutkijoiden yhteishanke vuorovaikutuksesta lääkärin vastaanotolla (ks. Hakulinen & Sorjonen 1993). 2000-luvun alkuun tultaessa keskustelunanalyyttista tutkimusta tekeviä tutkijoita oli lähes kaikissa maamme yliopistoissa ja useilla tieteenaloilla.

2.2. Keskustelunanalyysistä vuorovaikutuslingvistiikkaan

Termin *vuorovaikutuslingvistiikka* (engl. *interactional linguistics*) lanseerasivat 2000-luvun alussa Saksassa toimineet kielentutkijat kattotermiksi tutkimukselle, joka selvitti keskustelupuheen fonologiaa, kieliopin ja vuorovaikutuksen suhdetta, kielen kontekstualisointia ja keskustelupuheen prosodiaa (Couper-Kuhlen & Selting 2001, 1–22). Suuntauksen lähtölaukauksena toimi kaksi perättäistä Eurokonferenssia (Euro-Conference; Spa 2000, Linguistic Organization of Conversational Activities ja Helsinki 2002, Linguistic Structures and their Deployment in the Organisation of Conversation).⁷

Vuorovaikutuslingvistiikan synnyn taustalla oli kolme toisistaan erillistä tutkijaverkostoa: Isossa-Britanniassa keskustelupuheen foneetiikkaan keskittyneet tutkijat, Saksassa keskustelupuheen syntaksiin ja prosodiaan keskittyneet tutkijat sekä Yhdysvalloissa (diskurssi)funktionaalisen syntaksin sekä kieliopin ja vuorovaikutuksen tutkijat (Couper-Kuhlen & Selting 2017, 4–14; myös Clift 2016, 26–27). Kieliopin ja vuorovaikutuksen tutkijoiden moninainen tausta näkyi kokoomateoksessa *Interaction and grammar* (1996). Sen toimittajat Elinor Ochs, Emanuel Schegloff ja Sandra Thompson toimivat kolmella tieteenalalla, lingvistisessä antropologiassa, sosiologiassa ja funktionaalisessa kielitieteessä. He toteavat teoksen johdannossa, että kielioppia lähestytään

teoksessa osana laajempaa vuorovaikutusresurssien joukkoa. Kielioppi nähdään yhtenä resurssina käytänteissä, jotka muodostavat perustan sosiaaliselle elämälle (esim. toiminnan, tiedon ja tunteiden ilmaisun jäsentymiselle) ja erityisesti sille, miten kieli on mukana arjen vuorovaikutuksessa (Schegloff, Ochs & Thompson 1996).

Couper-Kuhlen ja Selting (2017, 16) kiteyttävät kolme vuorovaikutuslingvistiikan yleistä tavoitetta. Tavoitteena on 1) tarjota funktionaalinen kuvaus kielellisistä rakenteista resursseina, joilla hoidetaan toistuvia tehtäviä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, 2) analysoida ja verrata eri kielten käytänteitä, jotta saadaan selville, kuinka kielen rakenne vaikuttaa sosiaalisen vuorovaikutuksen yksityiskohtiin ja kuinka vuorovaikutuksen vaatimukset muokkaavat kielen rakennetta ja käyttöä ja 3) rakentaa sellaista teoriaa, joka selittää, miten kieli on jäsentynyt ja miten sitä käytetään sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Vuorovaikutuslingvistisen tutkimuksen metodinen kirjo on laaja esimerkiksi sen suhteen, mikä osuus on vuorovaikutuksen ja kielen toimintoluonnetta korostavilla keskustelunanalyttisilla metodeilla, mikä kielen kategorioihin keskittyvällä perinteisemmin lingvistisellä tutkimuksella. Vastaavasti laadullisten ja määrällisten menetelmien käyttäminen vaihtelee. Vuorovaikutuslingvistiikan synnyn myötä suomalaiset tutkijat ovat asemoineet tutkimuksensa metodisesti joko vuorovaikutuslingvistiseksi tai keskustelunanalyttiseksi tai molempiin suuntauksiin kuuluvaksi (esim. Etelämäki 2006, 12; Korpela 2007, 15; Helasvuo 2008; Koivisto 2011, 13–16; Niemi 2015, 7–8; Heinonen 2017, 11–12).

2.3. Keskustelunanalyysistä multimodaaliseen keskustelunanalyysiin

Mitä enemmän videotallenteiden käyttö on yleistynyt keskustelunanalyttisessa tutkimuksessa, sitä enemmän tutkijat ovat alkaneet suuntautua vuorovaikutuksen kokonaisvaltaisempaan tarkasteluun ottamalla huomioon vuorovaikutuksen resurssit entistä laajemmin: esimerkiksi puheen foneettis-prosodiset piirteet, erilaiset kehollisen sosiaalisen toiminnan muodot sekä fyysisen tilan ja sen materiaalisen luonteen.

Multimodaalisen keskustelunanalyysin uranuurtajia ovat olleet amerikkalaiset antropologit Charles Goodwin (1979; 1981; 2017) ja Marjorie Harness Goodwin (1980; M. H. Goodwin & Cekaite 2018) sekä brittiososiologi Christian Heath (1986), jotka aloittivat vuorovaikutustilanteiden kuvaamisen tutkimusaineistoksi. Charles Goodwin on rakentanut systemaattisesti holistisempaa tutkimusta alkaen katseen, eleiden, ruumiinasennon ja tilankäytön tutkimuksesta ulottuen aina siihen, miten materiaalinen ympäristö esiintyy vuorovaikutuksessa. Hänen varhainen artikkelinsa (1979) lauseen rakentamisesta suhteessa katseella osoitettuihin osallistumiskehikon muutoksiin on ollut vaikutusvaltainen myös vuorovaikutusta kielitieteellisestä näkökulmasta käsittelevässä tutkimuksessa. Erilaisen kehollisen (engl. *embodied*) toiminnan tutkimus on laajentunut 1990-luvulta alkaen niin, että 2000-luvun tilannetta on kuvattu tutkimuksen multimodaalisen käänteen ajaksi keskustelunanalyysissä (Nevile 2015; Mondada 2016).

Suomalaiseen keskustelunanalyyttiseen ja vuorovaikutuslingvistiseen tutkimukseen kehollisen toiminnan ja myös erilaisten materiaalien käytön tarkastelun toivat jo varhain logopedit, jotka analysoivat keskusteluja, joissa oli afaattinen puhuja (Klippi 1996; Laakso 1997). Viime aikoina on tutkittu esimerkiksi opettajajohtoisen luokahuonevuorovaikutuksen multimodaalisuutta (Kääntä 2015) ja oppilaiden välisiä kosketuksia (Karvonen, Heinonen & Tainio 2018), kielen ja kehollisen toiminnan yhdistelmiä tarjouksen muotoilussa (Kärkkäinen & Keisanen 2012), monitoimintaa (engl. *multiactivity*, Haddington, Keisanen, Mondada & Nevile 2014) sekä kirjoittamista erilaisissa vuorovaikutustilanteissa (Mondada & Svinhufvud 2016). On tutkittu myös vuorovaikutusta erilaisissa ympäristöissä liikuttaessa, kuten autolla ajaessa ja metsässä (Haddington & Rauniomaa 2011; Keisanen, Rauniomaa & Siitonen 2017; Siitonen, Rauniomaa & Keisanen 2019). Multimodaalista tutkimusta erilaisista kauppasioinneista (kioskilla, leipomossa, juustokaupassa) on tehty ja tekeillä niin Suomessa kuin monissa muissa Euroopan maissa (esim. Harjunpää, Mondada & Svinhufvud 2018; Lappalainen & Raevaara 2009; Sorjonen & Raevaara 2014; Svinhufvud 2018).

Kieliopin tutkimuksen alueella Eeva-Leena Seppänen (1998) näytti katseen analyysin tuella, että läsnä olevaan henkilöön viittaavat

demonstratiivipronominit *tämä* ja *tuo* ovat keino osoittaa läsnäolijoiden puhujastatuksia eikä niinkään heidän spatiaalisia suhteitaan. Viimeaikaisessa tutkimuksessa taas on muun muassa käynyt ilmi, että lauseen ja lausekkeen vaihtelu keinona pyytää myyjältä tuotetta kioskillä on ikonisessa suhteessa siihen, kuinka kaukana asiakas on suhteellisesti tiskistä ja kuinka kauan häneltä kestää saapua tiskille – kielellistä keinoa muokataan joustavasti meneillään olevaan keholliseen ja sekventiaaliiseen toimintaan (Sorjonen & Raevaara 2014). Chiara Monzoni ja Ritva Laury (2015) puolestaan osoittavat, kuinka referenttiä, jota ei ole aiemmin mainittu, arvioidaan ilman mainintaa luomalla pääsy siihen multimodaalisesti. Parhaillaan on käynnissä keskustelu siitä, voidaanko kehollista toimintaa pitää osana kielioppia tietyissä tapauksissa (Keevallik 2018; Couper-Kuhlen 2018; Streeck 2018).

Vuorovaikutuspuheen foneettinen tutkimus keskustelunanalyytisesta näkökulmasta alkoi Isossa-Britanniassa 1980-luvun alkupuolella, jolloin John Local ja Peter French tutkivat muun muassa vuorosta kilpailun fonetiikkaa (French & Local 1983), ja siitä alkaen vuorovaikutuksen foneettinen tutkimus on jatkunut vahvana (esim. Ogden 2013). Vuorovaikutuksen prosodininen tutkimus sen sijaan sai vahvemmin alkunsa Saksassa (Couper-Kuhlen & Selting 1996; Couper-Kuhlen & Ford 2004). Suomen kielen fonetiikkaa ja prosodiaa on selvittänyt muun muassa Richard Ogden (2001), joka on tutkinut narinan ja glottaaliklusiilin yhteyttä puheenvuoron vaihtamiseen ja sen pitämiseen. Ogden, Auli Hakulinen ja Liisa Tainio (2004) ovat analysoineet prosodista tyyllitelystä, jota käytetään vähättelemään sanotun uutisarvoa, ja Ogden ja Sara Routarinne (2005) nousevan intonaation tehtäviä suomessa.

2.4. Kielikäsitys

Keskustelunanalyysi ei ole varsinaisesti kieltä koskeva teoria, vuorovaikutuslingvistiikka sen sijaan keskittyy nimenomaisesti kieleen. Keskustelunanalyysin pääasiallinen kiinnostuksen kohde on sosiaalisen toiminnan jäsentyminen ajallisessa ja sekventiaalisessa kontekstissaan. Suuntaus sisältää kuitenkin kielentutkimukselle relevantteja oletuksia.

Yksi niistä on Garfinkelin (1967) esittämä ajatus kaikkien kielellisten ilmausten indeksisyydestä. Se laajentaa perinteistä filosofista ja lingvivististä näkökulmaa indeksisyyteen: indeksisyys koskee kaikkea vuorovaikutuspuhetta ja kielellistä toimintaa, niin että kaikkien ilmausten tulkitseminen vaatii kontekstin huomioon ottamista (Garfinkel 1967). Keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa tämä liittyy siihen, että lausuman ja vuoron tulkinnassa olennaista on sekä vuoron muotoilu että sen käyttökonteksti, kuten kielellisen tuotoksen paikka meneillään olevassa vuorossa ja laajemmassa toiminnassa. Usein annettu esimerkki on kysymyslause ja sen tehtävät vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi englannin kysymyslause *why don't you lay down and take a nap* voi käyttökontekstissaan toimia kysymyksen sijasta pikemminkin ehdotuksena lopettaa puhelu (Schegloff & Sacks 1973; Thompson & Couper-Kuhlen tulossa). Kysymyslauseen *otatko kahvia* monitehtäväisyys käy puolestaan ilmi vastauksesta *kyllä kiitos*, jolla puhuja vastaa niin lausuman muotoon vaihtoehtokysymyksenä (*kyllä*) kuin sen funktioon tarjouksena (ks. Schegloff 2007, 75–76; myös Schegloff 1984).

Vuorovaikutusta tarkastellaan dynaamisesti ajassa muotoutuvana toimintana, jossa kielelliset rakenteet näyttäytyvät sekventiaaliseen kontekstiinsa sovitettuina käytänteinä. Tutkimuksessa on tässä yhteydessä käytetty käsitettä *paikkasensitiivinen kielioppi* (engl. *positionally sensitive grammar*, Schegloff 1996). Käsitteellä viitataan siihen, miten kielellisten rakenteiden käyttö ja tulkinta kytkeytyvät vuorovaikutuksen ajalliseen ja sekventiaaliseen etenemiseen. Esimerkiksi partikkelin *kyllä* funktio varioi sen mukaan, onko partikkeli lausuman alussa, keskivaiheilla vai lopussa (Hakulinen 2001a). Englannissa puolestaan tarkennusta hakevan kysymyksen (kuten *When's the next elections*) jälkeen lausekevastaus (*Two thousand four*) on tunnusmerkitön eli ongelmattomana käsitelty ja frekvenssiltään yleinen, kun taas kerrontaa hakevan kysymyksen (*How you guys know each other*) jälkeistä lausekevastausta (*Pam*, nimeten yhteisen tuttavän) käsitellään ongelmallisena (Thompson, Fox & Couper-Kuhlen 2015, 23–25, 42–44). Sama vastautustyyppi toimii siis eri tavoin riippuen kysymyksen funktiosta (kysymyksistä ja vastauksista suomessa ks. Sorjonen 2001a; 2001b; Hakulinen 2001b; Vepsäläinen 2019). Monet keskustelunanalyttiset tutkimukset ovatkin tarkastelleet kielellisten

rakenteiden käyttöä tietyssä sekventiaalisessa asemassa, kuten Niemi (2010) tutkimuksessaan verbialkuisen lauserakenteen käytöstä kahden puhujan välisessä myönnyttelevässä toimintajaksossa ja tutkimuksessaan (2013) neljän muodoltaan läheisen rakenteen käytöstä vastaamassa toteamukseen tai vaihtoehtokysymykseen (myös Couper-Kuhlen & Thompson 2000; muunlaisista tapauksista ks. esim. Curl & Drew 2008; Hakulinen & Sorjonen 2009; Sorjonen & Hakulinen 2009; Koivisto 2017).

Kielellisten ilmaisujen kontekstisidonnaisuuteen eli indeksisyyteen punoutuu refleksiivisyys, jonka Garfinkel ja Sacks (1970) esittävät vuorovaikutustoimintojen olennaisena piirteenä. Tuottamallaan vuorolla puhuja osoittaa tulkintansa siitä, millainen toiminta on meneillään, ja samanaikaisesti vuorolla on seurauksia vuorovaikutuksen etenemiselle – puheenvuoro synnyttää kontekstin, jossa se itse esiintyy. Heritage (1996 [1984], 237) kiteyttää tämän sosiaalisten toimintojen ja puheenvuorojen kaksoiskontekstuaalisuudeksi: jokainen toiminto on kontekstin muovaama ja kontekstia uudistava. Näin ollen mitään vuorovaikutuksen yksityiskohtaa ei keskustelunanalyttisessä tarkastelussa voida sivuuttaa apriorisesti sattumanvaraisena tai merkityksettömänä.

Vuorovaikutuslingvistiikka jakaa monia keskustelunanalyttisiä käsitteitä. Niinpä katsotaan, että osallistujat aktiivisesti synnyttävät vuorovaikutuksen reaaliajassa sen, mitä pidetään kielellisinä yksikköinä, kuten lausekkeen tai lauseen. Yksiköt muotoutuvat vuorovaikutuksen edetessä, ja niiden muotoutumiseen vaikuttavat erilaiset puheen ajalliset ominaisuudet ja rajoitteet, kuten sen ohimenevyys, peruuttamattomuus sekä puhumisen ja puheen vastaanottamisen välinen synkronisaatio (Auer 2009). Kielellinen yksikkö voidaan tuottaa myös yhteistyössä niin, että se jakautuu useammalle puhujalle (esim. Hayashi 2003; Helasvuo 2004). Prosessia, jossa sekä yksittäinen, hetkellinen kielellinen tuotos että pysyvämmäksi kiteytyvä kielioppi syntyvät ja muovautuvat kielen käytön myötä, kutsutaan *emergenssiksi* (ks. Hopper 1987; 2011; Helasvuo 2009; Pekarek Doehler 2011; myös Lindström 2006). Kielellisten käytänteiden emergenssi ja kielenkäytön konteksti, etenkin sen sekventiaalinen konteksti, kuuluvat olennaisesti vuorovaikutuslingvistiseen teoriaan. (Ks. tarkemmin Couper-Kuhlen & Selting 2017.)

Keskeinen vuorovaikutuksen ja kieliopin hetkessä muotoutuva ominaisuus on projektio eli se, millaisia odotuksia ja rajoitteita jonkin elementin tuottaminen asettaa vuoron ja toiminnan etenemiselle (ks. Auer 2005; Auer & Pfänder 2011; Couper-Kuhlen & Selting 2017). Nämä olosuhteet koskevat sekä vuoron tuottajaa että vastaanottajaa. Kielellisten rakenteiden ja toiminnan projektio mahdollistaa muun muassa sen, että keskustelun osallistujat voivat tulkita ja tunnistaa toimintoja jo varhaisessa vaiheessa toisen vuoroa, mikä taas mahdollistaa saumattoman vuorovaihdon ja yleisesti keskustelun jouhevan etenemisen.⁸ Näin ollen kielellisiä rakenteitakaan ei analysoida vain puhuessa syntyneen lopputuloksen eli jonkin tuotetun ilmauksen näkökulmasta vaan ottaen huomioon myös niiden ajallisen ja vuorovaikutuksellisen syntyprosessin ([vrt. Kieliopin tutkimus ja kielioppiteoriat, luku 3.6. tässä kirjassa](#)).

2.5. Eettisiä kysymyksiä

Keskusteluanalyttinen tutkimus perustuu tyypillisesti aitojen, ilman koejärjestelyjä tuotettujen keskustelutilanteiden tarkkaan analyysiin. Tarkasteltavien tilanteiden kirjo on laaja aina perheenjäsenten ja ystävien välisistä arkisista keskusteluista institutionaalsiin ja ammatillisiin tilanteisiin. Aineisto on tallennettava, jotta sitä voidaan luotettavasti analysoida.

Tutkimuksessa kannattaa suosia sellaista aineistoa, jossa tutkija itse tai tämän läheiset eivät ole mukana, jotta suhteiden läheisyys ei hämää analyysia. Kaikissa tapauksissa jokaiselta tilanteen osanottajalta tarvitaan etukäteen lupa vuorovaikutustilanteen taltiointiin, käsittelyyn ja arkistointiin. Vaikka tutkimuksessa esiinnyttäen nimettömästi, ääni ja kuva ovat tunnistetietoja, joten aineiston säilyttäminen ja käsittely on järjestettävä niin, että tutkittavien tietosuoja taataan annetun suostumuksen mukaisesti. Tähän sisältyy muun muassa tunnistetietojen muuttaminen litteraatioissa. EU:n uusi tietosuoja-asetus astui voimaan toukokuussa 2018, ja uusia kansallisia käytänteitä ja ohjeistuksia on laadittu. Tutkimuslupiin sisällytettävistä seikoista, lupien muotoilusta ja tutkittavien informointitavasta, aineiston käsittelystä ja turvallisesta säilyttämisestä

saa tietoa yliopistojen tietosuojavastaavilta, tekniseltä henkilökunnalta ja kokoneilta aineistonkerääjiltä.

Arkistoidut vuorovaikutusaineistot mahdollistavat erilaisia tutkimusnäkökulmia, mukaan lukien historiallisen tutkimuksen ja monenlaisen kieltä koskevan tutkimustiedon soveltamisen, jota yhteiskunnassa tarvitaan ja johon kielentutkijoilla on metodisia valmiuksia. Tutkimusaineistojen asianmukainen säilyttäminen ja saatavuus onkin ensiarvoisen tärkeää.

3. Tutkimisen käytänteitä ja kohteita

3.1. Tutkimusprosessin eteneminen

Tutkimus lähtee liikkeelle joko tarkasteltavan kielellisen rakenteen tai toiminnon taikka vuorovaikutustilanteen valitsemisesta ja aineiston hankkimisesta. Aineiston valinnassa voi painottua tietty toimintaympäristö (työyhteisö, luokkahuone, perheen aamiaishetket), tai sitten voidaan tarkastella jotakin vuorovaikutuksen ilmiötä tai kielellistä rakennetta erilaisten tilanteiden kautta ja pyrkiä yleistyksiin sen tehtävistä. Arkikeskusteluja pidetään lähtökohtaisena aineistona, koska ne ovat monessa mielessä ensisijainen kielenkäytön konteksti (Drew & Heritage 1992; Raevaara, Ruusuvaara & Haakana 2001; Heritage & Clayman 2010).

Tarpeen mukaan voidaan joko käyttää valmiiksi saatavilla olevia aineistoja tai kerätä uusia. Aiemmin koottua puhutun vuorovaikutuksen aineistoa on tarjolla yliopistojen arkistoissa (esim. Helsingin yliopiston Keskusteluntutkimuksen arkisto). Arkikeskustelujen morfosyntaktinen tietokanta Arkisyn on julkisesti käytettävissä Kielipankissa (tietokanta on laadittu Turun yliopiston suomen kielen oppiaineen hankkeessa, ja perusaineisto on Helsingin ja Turun yliopistoista). Kun hankitaan uutta aineistoa, se tallennetaan hyvätaoisin video- ja äänitallentimin. Kameran kuvakulman on tärkeä kattaa sekä yksityiskohdat että ympäröivä tilanne mahdollisimman laajasti, ja usein tarvitaankin useampi kamera (esim. tutkittaessa luokkahuonevuorovaikutusta) – kasvokkaisen

vuorovaikutuksen tutkimukseen taltiointi, jossa kameran kuvakulmassa on vain yksi henkilö, on käytännössä käyttökelvoton. Tutkijan kannattaakin tutustua kuvauspaikan puitteisiin ja suunnitella kuvakulmia ennakkoon. Sopivien tallennusvälineiden ja -formaattien sekä kuvaskulmien valitsemiseksi voi hakea neuvoa asiantuntijoilta. Ennen vuorovaikutuksen tallentamista on hyvä tehdä ainakin jonkin verran etnografista kenttätöitä kuvattavien ja kuvauspaikan toimintojen ymmärtämiseksi, merkiten muistiin tallennustilannetta koskevia seikkoja. (Systemaattisen johdatuksen keskustelunanalyttisen tutkimuksen aineiston keräämisen eri puoliin esittää Mondada 2012a.)

Aineistonkeruun jälkeen aineisto käsitellään muun muassa nimeämällä tiedostot systemaattisesti ja tekemällä varmuuskopiot sekä kirjaamalla metatietoja (aika ja paikka, kesto, osanottajien kuvaus jne.). Aineistoon tutustumisen voi aloittaa kuuntelemalla tai katsomalla tallenne kokonaisuudessaan ja merkitsemällä muistiin havaintoja. Näin aineiston kokonaisuuteen saa jo alustavan näkökulman. Tämän jälkeen voi ruveta litteroimaan oman kiinnostuksen kohteena olevia kohtia. Puheen litterointiin voidaan käyttää erityisiä ohjelmia, kuten ELAN ja Transana. Litterointitapa ja tarkkuusaste valitaan tutkimuksen tarkoituksen mukaan, ja jokainen litterointitapa on väistämättä valikoiva. Usein alun karkeaa litteraatiota tarkennetaan vasta, kun on päätetty tarkemman analyysin kohteet.

Keskustelunanalyttisen tutkimuksen tarpeisiin on kehitetty oma litterointitapansa (liite 1), joka kuvaa puheen etenemistä ja tuottamista osanottajien välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta; litterointitavan loi alkuaan Gail Jefferson (ks. Seppänen 1997b; Sorjonen & Raevaara 2006; Hepburn & Bolden 2012). Saksalaiset vuorovaikutuslingvistit ja keskustelunanalyttikot ovat laajentaneet jeffersonilaista litterointitapaa kielellisten ja foneettisten seikkojen, erityisesti prosodian esittämiseksi (Selting ja muut 2011). Jotkut tutkijat käyttävät tarkemman foneettisen esittämisen tarpeisiin myös kansainvälistä foneettista aakkostoa (IPA, *International Phonetic Alphabet*)⁹ tai suomalais-ugrilaista tarkekirjoitusta (SUT, ks. Sovijärvi & Peltola 1977). Foneettisen analyysin tarpeisiin käytetään Praat-ohjelmaa.¹⁰ Multimodaalista litterointitapaa (liite 2) on kehittänyt erityisesti Lorenza Mondada, jonka litterointisysteemiä käytetään

yhä laajemmin keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa (Mondada 2016; 2018; Harjunpää, Mondada & Svinhufvud 2019). Aineiston esittämistapojen ja itse analyysin yksityiskohtaisuus liittyy pyrkimykseen rajata ja jäsentää tutkittava ilmiö vuorovaikutuksen osallistujien ja heidän havaitun toimintansa ehdoilla huomioiden, että mikä tahansa vuorovaikutuksen elementti voi osoittautua analysoitavan ilmiön kannalta merkitykselliseksi.

Vuorovaikutuksen analyysi sisältää erilaisia vaiheita (ks. esim. Sidnell 2009a; 2009b; 2012; Vatanen 2016). Analyysi voi lähteä liikkeelle jostakin havainnosta, jonka tutkija tekee aineistoa kuunnellessaan ja katsoessaan. Havainnon laajentamiseksi ja havaitun ilmiön kuvaamiseksi muodostetaan esimerkkikokoelmia (engl. *collection*). Aluksi kerätään kaikki tiettyä käytännettä koskevat tapaukset, esimerkiksi kohdat, joissa puhuja ei jatkakaan puheenvuoroaan konjunktiona käytettävän sanan jälkeen (esim. *ja, mutta, että*) ja vastaanottaja ottaa vuoroon (ks. Koivisto 2011). Kun tapaukset on kerätty, niitä ruvetaan tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin ja vertailemaan keskenään: onko kaikilla jotakin yhteistä vai onko kyseessä useampi vuorovaikutusilmiö, jotka voidaan jakaa omiksi kokoelmikseen. Vaihtelemalla työtapaa yksittäisten tapausten analyysistä kokoelmien tarkasteluun ja takaisin päästään lopulta yleisempään ilmiön kuvaukseen ja yleistyksiin.

Analyyssissa etsitään näyttöä vuorovaikutuksen osallistujien omasta suuntautumisesta havaittuihin käytänteisiin: tarkastellaan muun muassa vuoron suhdetta aiempiin vuoroihin, vuoron muotoilua kokonaisuutena, vaihtoehtoisia muotoiluja eri tapauksissa ja sitä, miten vuoroon vastataan. Havaitusta ilmiöstä näennäisesti poikkeavia tapauksia (engl. *deviant case*) voidaan käyttää havaintojen vahvistamiseen osoittamalla osallistujien itsensä suuntautuminen taustalla olevaan käytänteeseen tai muu tilanteinen poikkeamaa selittävä seikka – muussa tapauksessa joudutaan tarkentamaan itse ilmiön kuvausta (ks. ten Have 2007, 151). Esimerkiksi vierusparin osien eli etu- ja jälkijäsenen (kuten kysymys ja vastaus) kiinteä suhde on osoitettu sillä, että osallistujat selittävät tai paikkaavat jälkijäsenen puuttumista toiminnallaan. Jotkut tutkijat kvantifioivat löydöksiään, toiset taas pitäytyvät laadullisessa tutkimuksessa, joka voi koskea jopa vain yksittäistä tapausta (esim. C. Goodwin 1979; Whalen, Zimmerman & Whalen 1988). Tapausten laadullinen vertailu

kuuluu kuitenkin yleensä keskeisesti tutkimusprosessiin (Haakana, Laakso & Lindström 2009).

Kokoelmien ja vertailun merkitys sekä aineistolähtöisyys näkyvät muissakin tutkimuksen vaiheissa. Keskustelunanalyytit käyttävät havaintojen muodostamiseen ja testaamiseen yhteisöllistä analyysin muotoa, datasessioita (ks. Peräkylä 1997; Stevanovic & Weiste 2017). Datasessiossa osanottajat tarkastelevat aineistoa yhdessä ja keskustelevat havainnoistaan metodiseen asiantuntemukseensa, aiempaan tutkimukseen ja osin myös intuitioonsa nojaten. Kollektiivinen kriittinen tarkastelu vahvistaa havaintojen ja analyysien luotettavuutta. Saman periaatteen mukaisesti myös tutkimusten julkaisuissa näytetään kattavasti aineistoesimerkkejä, joiden perusteella lukija voi arvioida esitettyjä tuloksia.

3.2. Rakenteet, resurssit ja toiminta

Kaikessa tutkimuksessa otetaan huomioon keskustelun jäsennysskeinot: vuorottelu ja vuoron rakenneyksiköt, sekvenssien rakentuminen ja se, miten kohdetoimintoon vastataan ja miten se tulkitaan, sekä puheen etenemisen katkokset ja korjaukset. Ne eivät perustu kasvokkaisissa tilanteissa vain kielellisten vaan myös kehollisten resurssien käyttöön. Siksi keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa käytetäänkin yhä enemmän videoaineistoa.

Tässä jaksossa havainnollistamme kahden videoidun ja litteroidun keskustelukatkelman avulla keskustelunanalyttistä ja vuorovaikutuslingvististä tutkimusotetta. Tarkoituksemme on näyttää esimerkkien avulla, mihin analyysissa saatettaisiin kiinnittää huomiota ja millaisiin kysymyksiin se voisi tarjota vastauksia. Kumpikin esimerkki on institutionaalisesta, vähintään toisen osapuolen työtehtäviin liittyvästä tilanteesta, jossa vuorovaikutuksella on jokin institutionaalinen päämäärä (institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksesta ks. Drew & Heritage 1992; Ruusuvoori, Haakana & Raevaara 2001; Heritage & Clayman 2010). Ensimmäinen esimerkkimme on kasvokkainen asiointitilanne kioskista ja toinen kahden yrityksen välillä puhelimitse käyty etämyyntineuvottelu, jossa käytetään jaettua tietokoneruutua.

Kaksi tapausta. Ensimmäisessä katkelmassa asiakas tulee kioskille ostamaan päivän lehteä, jonka etusivulla on juttu Suomen euroviisuedustajan heikosta menestyksestä. Katkelma osoittaa kielellisten ja kehollisten resurssien hienovaraisen yhteispelin sinänsä yksinkertaisessa vuorovaikutustapahtumassa. Havainnollistamme katkelman tarkastelussa sitä, miten asiakkaan pyytämä lehti tulee myyjän ja asiakkaan jaetun huomion kohteeksi kielellisesti ja kehollisesti, muun muassa sen kautta, miten demonstratiiviset paikanilmaukset suhteutuvat toiminnan etenemiseen. Käytetyt litterointimerkit ovat artikkelin lopussa liitteenä.

Esimerkki 1. Iltalehti (t228 00:15–00:32)

MYY=myyjä, ASI=asiakas

```

01  ASI: ööh (.) ilta+lehti >ei kai se< teill_ole
      asi                      +katsoo ympärilleen-->
02      [l o p]pun't°.
03  MYY: [joo,h]
04      (0.2)+(0.4)              +(0.1)
      asi      ->+kats. lompakkoaan+kohottaa katsettaan->
05  ASI: eihän+ teill_ole #loppu#nu.
      asi      ->+katsoo lompakkoaan->
06      (0.8)
07  MYY: e:i; ota< (.) >iltalehev vai il+t#a#<
      asi                      ->+katsoo alas laukkuaan->
08  ASI: il[ t a * l e]*hti.
09  MYY:  [>sanomat<.]
      myy      *.....*lukee viivakoodin->
10  MYY: [jaha;
11  ASI: [(joo.)
12      (1.3)*
      myy      ->*
13  MYY: *qlikos >sii<nä # ee**ssä.          +          *
      myy      *.....*käsi tiskin etureunalla*
      asi                      +katsoo tiskille+...->
      kuv      #Kuv1

```


Katkelmassa toiminta etenee erilaisten vaiheiden kautta pyynnön esittämisestä (r. 1) sen täyttämiseen. Käsittelemme ensiksi osallistujien kielellistä ja kehollista orientaatiota lehden etsimiseen.

Katkelman alussa asiakas osoittaa epävarmaksi, onko lehteä saatavilla: lausekemuotoinen pyyntö *iltalehti* laajentuu kieltomuotoiseksi kysymykseksi, joka hakee vastauksekseen kieltä (r. 1–2 ja uudestaan r. 5). Vuorua tuottaessaan asiakas vilkuilee ympärilleen kuin lehteä hakien mutta kohdistaa sitten huomionsa lompakon ja laukun käsitteelyyn. Myyjän vastaus vahvistaa lehden saatavuuden (r. 7). Kun myyjä on lukenut *Iltalehden* kiinteän viivakoodin tiskin pinnasta (r. 9), hän kumartuu tiskin yli asiakkaan puolelle ja kurkottaa kättään kohti lehtipidikettä (kuva 1). Samalla hän tuottaa kysymykseksi muotoillun vuoron *olikos siinä eessä*, jolla osoittaa epävarmaksi, onko mainittuja lehtiä jäljellä pidikkeessä. Paikanilmauksen demonstriatiivinen osa *siinä* ilmaisee alueen olevan vastaanottajan havaittavissa ja relevantti tämän toiminnan kannalta (ks. Laury 1997, 77–79). Asiakas osoittaa vastavaa tulkintaa kohottamalla katseensa tiskin suuntaan. Nähtyään myyjän tiskin yli kurkottavan käden asiakas seuraa katseellaan sen liikettä (r. 13–14, kuva 2), kunnes saavuttaa katseellaan lehden (kuva 3), johon myyjä on juuri tarttumassa. Myyjän puhe ja kehollinen toiminta yhdessä siis kutsuvat asiakkaan kohdistamaan huomionsa edessään olevaan lehtivalikoimaan.

Kun myyjä nappaa lehden, hän ilmaisee sen löytymistä vuorollaan *tuossa* (r. 15). Demonstriatiivin valinta osoittaa muuttunutta orientaatiota lehteen ja sen sijaintiin tilassa (vrt. aiempi *siinä*). Myyjä ikään kuin osoittaa juuri havaitsemaansa lehteä asiakkaalle (Laury 1997, 74–75; Etelämäki 2006, 116–117). Asiakas puolestaan vahvistaa *joo*-loppuisella vuorollaan myös havainneensa lehden (r. 16). Tästäkin vuorosta voidaan tarkastella piirteitä, jotka osoittavat asiakkaan uutta tulkintaa ympäristöstään lehden löydyttyä. Liitepartikkeli *-han* ilmaisee äkillistä oivallusta (ISK § 830), joka pohjaa juuri edellä kehollisessa vuorovaikutuksessa syntyneeseen visuaaliseen havaintoon. Paikanilmauksella *siinä* asiakas käsittelee aivan edessään olevaa, nyt yhteisesti tarkasteltua ja tunnettua tilaa myyjän toiminnan alueena. Huomattavaa esimerkissä on siis muun muassa se, miten demonstriatiivikantaisten paikanilmausten *siinä*

ja tuossa käytöllä jäsennetään vuorovaikutuksellista tilaa ja osallistujien välisen toiminnan etenemistä.

Kielellisten resurssien tutkimuksesta: demonstratiivipronomit vuorovaikutuksessa

Suomen demonstratiivipronomineista *tämä*, *tuo* ja *se* on tehty vuorovaikutuksellista tutkimusta, joka täydentää aiempia kielitieteellisiä näkemyksiä osoittamalla demonstratiivien käytön sosiaalisen ja vuorovaikutuksellisen perustan. Demonstratiivit eivät ilmaise vain puhujan ja vastaanottajan etäisyyttä tarkoitteesta vaan jäsentävät osallistujien keskinäisiä vuorovaikutuksellisia asemia ja meneillään olevaa toimintaa, kuten esimerkiksi nähdään demonstratiivikantaisen (*se*) paikan adverbien *siinä* käytöstä: vaikka demonstratiivipronominia *se* on usein pidetty etäisyyttä osoittavana, voi puhuja viitata sillä välittömässä läheisyydessäänkin olevaan paikkaan tai tarkoitteeseen, kun käsittelee sitä vastaanottajan toiminnan kohteena.

Laury (1997) on osoittanut tutkimuksessaan, miten pronominia *se* käytetään osoittamaan tarkoitteen tunnettuutta ja että sillä on artikkelimaista käyttöä. Seppäsen (1998) tutkimus viittaamisesta läsnäoleviin henkilöihin taas näyttää, miten viitattaessa demonstratiivipronomineilla läsnäoleviin henkilöihin jäsennetään keskustelun osallistumiskehikkoa ja sen muutoksia. Etelämäki (2006) puolestaan osoittaa, miten *tämä* ja muut demonstratiivit suhteuttavat tarkoitteen tunnistamisen meneillään olevaan toimintaan ja järjestävät taustanaan olevaa keskustelutilannetta. Tutkimuksissa keskustellaan myös siitä, millaisten teoreettisten käsitteiden avulla voidaan parhaiten kuvata demonstratiivien indeksikaalisia suhteita puhekontekstiinsa.

Vuorovaikutuksellisen tilan jäsentäminen toimintojen kielellisessä muotoilussa liittyy myös tilanteen institutionaalisuuteen. Myyjällä ei institutionaalisesta roolistaan huolimatta olekaan tässä tilanteessa ensisijaista pääsyä tuotteeseen, sillä tuote kuuluu asiakkaan itsensä

poimittaviin ja on sijoitettu kioskillä tämän mukaisesti. Asetelma näkyy myyjän vuorossa, jossa hän osoittaa hakevansa asiakkaan pyytämää lehteä paikasta, johon tällä on ensisijainen kehollinen pääsy.

Katkelmasta voitaisiin myös lähteä tutkimaan esimerkiksi affektista asennoitumista sekä rupattelua (engl. *small talk*). Rivin 18 vuoron alussa asiakas ilmaisee affektista suhtautumistaan Lauran heikkoon menestykseen interjektiolla *voi voi* (vrt. Hakulinen & Sorjonen 2012; ks. myös Raevaara & Sorjonen 2006) ja vetoaa sitten huonon uutisen jaettuuteen (*ku sille Lauralle nyt kävi tuolla lailla*)¹¹. Myyjä vastaa vuorollaan *mm↓:-m*, jonka prosodista muotoilua kaksihuippuisena, ensimmäisen osan lopussa äännettä venyttäen sävelkulun samalla hetkeksi madaltuessa, voisi tarkastella samanlinjaisen affektin tuottamisen keinona. Asiakkaan voi tässä ajatella esittävän motiivin lehden ostamiselle yhtäältä affektisen merkityksen ja toisaalta tiedon jaettuuden pohjalta. Uutisen mainitseminen tällä tavalla toimii niin ikään resurssina rupattelulle, joka väljentää tilanteen institutionaalisuutta arkisen juttelun suuntaan (Raevaara & Sorjonen 2006; Raevaara 2009; 2011).

Toisessa esimerkissä tuomme esiin, miten keskustelijoiden käyttämiä kielellisiä resursseja voidaan tarkastella suhteessa heidän institutionaaliin rooleihinsa. Kuten esimerkissä 1 myös esimerkissä 2 on kyseessä osto- ja myyntikonteksti. Konteksti eroaa kuitenkin monin tavoin kioskiympäristöstä: nyt kyseessä on kahden yrityksen välinen myyntineuvottelu. Yritysten välisessä kaupankäynnissä myyjän tehtävä on vakuuttaa asiakas siitä, että tarjottu palvelu olisi tälle vähintään hintansa arvoinen. Asiakas puolestaan usein jarruttelee myyjää ja esittää varauksia, joilla esimerkiksi vähättelee tarvettaan ja pyrkii tinkimään tarjotun palvelun hinnasta (Niemi & Hirvonen 2019). Myyjän ja asiakkaan tuottamia toimintoja voidaan tutkia tarkastelemalla niiden sekventiaalista rakentumista ja kielellistä muotoilua.

Esimerkissä 2 myyntineuvottelu käydään puhelimitse. Osallistujilta siis puuttuu edeltävässä katkelmassa havainnollistettu resurssi toiminnan ymmärrettäväksi tekemisessä: toistensa suoraan havaittavissa oleva kehollinen toiminta. Heillä on kuitenkin käytössään jaettu visuaalinen kanava eli tietokoneruutu, jota myyjä voi käyttää tarjoamansa palvelun esittelyyn tekstin ja kuvien avulla. Myyjä kaupaa esimerkiksi

työajanseurantaan ja työmaapäiväkirjan pitoon käytettävää tietokone-sovellusta asiakkaalle, joka edustaa rakennusallalla toimivaa yritystä. On käynyt ilmi, että asiakas osallistuu esimerkiksi taloyhtiöiden remontteihin konsulttina ja osana laajempaa aliurakoitsijoiden joukkoa. Tämän tiedon pohjalta myyjä alkaa kartoittaa asiakkaan tarvetta kauppaamansa palvelun sovellusmahdollisuuksille. Myyjä esittää esimerkin 2 alussa väittämän, joka koskee asiakkaan tietämyksen aluetta (niin kutsuttu B-tilanteen väittäjä; Labov 1972a, 254; Labov & Fanshel 1977, 100–101).

Esimerkki 2. (MOV-HAR meetti 13:20–13:50)

M=Myyjä, A=Asiakas

- 01 M: joo. .hhhhhhh ↓okei eli teillä ei oo (.) mitään
 02 verottajarepo- (0.2)
 03 raportointivelvol[lisuuksia (--),]
 04 A: [ei o ei o meill_ei oo kato semmosia.]
 05 M: j:oo[h.
 06 A: [et (.) et ei oo että et ↑meiän meiän tarve
 07 oikeestaan on vaan se että (0.4) et tota noin (0.2)
 08 saadaan tämmönen niinku suht reaaliaikainen, (0.4)
 09 työmaapäiväpäivä- (.) päiväkirjajärjestelmä ja (0.4)
 10 tavallaa niinku niitten (0.6) työmaa- (.) vaiheiden
 11 (0.2) dokumentointi ja (0.6) ja,
 12 M: joo-[o.
 13 A: [jakelu.
 14 (0.4)
 15 A: tämmöne (.) tämmöne niin se on se meiän tarve,
 16 (0.4)
 17 M: ↓okei.

Myyjän kieltomuotoinen eksistentiaalilause (r. 1–3; vrt. esimerkin 1 *iltalehti ei kai se teill ole loppun't*) toimii polaarisenä kysymyksenä, joka virittää odotuksen asiakkaan vahvistuksesta. Lauseen kieltohakuinen kvanttoripronomini *mitään* ja monikkomuotoinen, partitiivisijainen subjekti (*raportointivelvollisuuksia*) viittaavat tarkemmin rajaamattomaan

luokkaan kaupatun palvelun mahdollisia ominaisuuksia (ISK § 758 ja 1733; Korpela 2007). Asiakkaan vastauksesta voidaan esimerkiksi tarkastella niitä piirteitä, jotka osoittavat asiakkaan suuntautumisen vuorovaikutustilanteen laajempaan kontekstiin eli myyjän pyrkimykseen tehdä kauppaa. Asiakas vahvistaa ensin kieltomuotoisen väittämän ja osoittaa riittävää ymmärrystä myyjän implikoimasta luokasta (*semmosia*, r. 4; Vilkuna 1992 [1980], 132–133; Erringer 1996; ISK § 725). Samalla hän implikoi partikkelilla *kato* (Hakulinen & Seppänen 1992) vetoavansa siihen, että vastaanottaja ymmärtää kieltävän vastauksen. Jatkaessaan vuoroaan ja selvittäessään tarpeitaan asiakas käyttää partikkeleita *oikeestaan* ja *vaan* vähättelemään ja rajaamaan tarvetta (r. 7). Keskustelunanalyttinen tutkimus voisi tarkastella useampia esimerkkejä analysoimalla sitä, miten asiakas muotoilee vastauksensa niin, että tarjoaa paitsi vastauksen esitettyyn kysymykseen myös suuntautuu tilanteen laajempaan kehykseen eli myyjän rooliin liittyvään pyrkimykseen tehdä kauppaa.

Yksi institutionaalista vuorovaikutusta tarkastelevan keskustelunanalyttisen tutkimuksen linjoista selvittää, miten keskustelijat omilla toiminnoillaan rakentavat ja tuovat ilmi tilanteeseen ja omiin rooleihinsa liittyviä odotuksia ja velvollisuuksia (esim. Heritage & Clayman 2010, 20–22). Esimerkissä 2 asiakkaan voidaan tulkita tuovan esiin oman ymmärryksensä vuorovaikutustilanteesta juuri sillä, miten hän muotoilee vastauksensa myyjän polaariseen kyllä/ei-kysymykseen: asiakas osoittaa ymmärtäneensä, että myyjän kysymys raportointivelvollisuuksista kartoitti hänen mahdollista tarvettaan tietylle tuotteelle, ja vastauksen laajennus tarjoaa selvityksen näistä tarpeista. Myyjä ottaa partikkelilla *okei* (r. 17) asiakkaan laajan tiedonannon vastaan ymmärrettynä ja riittävänä.

Toimintojen muotoilu

Toimintojen muotoilulla tarkoitetaan sitä, miten kieltä, kehoa ja toimintaympäristön resursseja käytetään rakennettaessa esimerkiksi kutsua, valitusta tai samanmielisyyden osoitusta keskustelukumppaneille tunnistettavaksi toiminnoksi. Viime vuosina paljon huomiota ovat saaneet esimerkiksi toimintajakson aloittavan pyynnön (Curl & Drew 2008; Drew

& Couper-Kuhlen 2014; Rossi 2015), direktiivin (Sorjonen, Raevaara & Couper-Kuhlen 2017; ks. myös Lauranto 2015) ja kehun esittäminen (Golato 2005; Etelämäki, Haakana & Halonen 2013), mutta tutkimuksissa on käsitelty myös responsiivisten toimintojen muotoilua (Sorjonen 2001a; Hakulinen & Sorjonen 2009; Niemi 2015; Thompson, Fox & Couper-Kuhlen 2015; Koivisto 2017) ja osoitettu hienovaraisia eroja toisistaan muodoltaan vain minimaalisesti eroavien toimintojen välillä.

Toimintojen muotoiluun liittyy yleisemmän tason ilmiöitä, kuten preferenssijäsennys: tietyille toiminnoille voidaan osoittaa odotuksenmukainen eli preferoitu ja epäodotuksenmukainen eli preferoimaton responssi – preferoimattoman toiminnan muotoiluun liittyy tyypillisesti vuoron viivästyminen tai esimerkiksi selonteon tuottaminen (preferenssistä keskustelun eri ilmiöiden tasolla ks. Pomerantz & Heritage 2013; myös Raevaara 2011). Osallistujat ilmaisevat toimintojen muotoilulla myös episteemistä eli tiedollista asemaa ja asennoitumista (*epistemic status/stance*, Heritage 2012a; 2012b). Episteemisyys onkin noussut 2000-luvulla merkittäväksi teemaksi keskustelunanalyysissa.

Toimintojen tutkimuksessa, kuten keskustelunanalyysissa ylipäänsä, kehollisen toiminnan tarkastelu ja ympäristön fyysisten resurssien huomiointi on vahvistunut kielellisen ulottuvuuden rinnalla (Haddington & Kääntä 2011; Nevile, Haddington, Heinemann & Rauniomaa 2014).

Vertaileva ja kieltenvälinen tutkimus. Keskustelunanalyyttinen tutkimus on perusolemukseltaan vertailevaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että kun kiinnostuksen kohteena olevasta vuorovaikutuskäytännestä, toiminnosta tai toimintakokonaisuudesta on kerätty alustava kokoelma samankaltaisia esiintymiä, niitä aletaan tarkastella suhteessa toisiinsa. Koottujen tapausten piirteitä vertailemalla määritetään, onko kyse samasta ilmiöstä vai pitäisikö tapauksia jakaa uusiin kokoelmiin, mikä esiintymiä yhdistää ja mistä yleisemmästä ilmiöstä on kyse (esim. Haakana, Laakso & Lindström 2009; ks. Schegloff 1968 vertailun tärkeydestä ja poikkeus-tapausten käsittelystä).

Vuorovaikutuskäytänteitä ja toimintoja vertaillaan erilaisista näkökulmista myös yksittäisiä kokoelmia laajemmin (johdatuksen vertailun

muotoihin esittävät Haakana, Laakso & Lindström 2009; ks. myös esim. Drew 2003; Sidnell 2009a; 2009b). Arkisen perheen ja ystävien välisen keskustelun ja jonkin institutionaalisen tilannetyypin toimintojen ero tulee usein selvästi esiin siinä, miten osanottajat käsittelevät toistensa toimintoja, kuten seuraavissa kahdessa vastauksessa samalla tavalla muotoiltuun kysymykseen:

Esimerkki 3. (Korpela 2007, 18–20)

a.

A: mitäs kuuluu?

B: no kiitos siinähän se hurisee minä tässä huokailen vaan ku .hh on vähän semmonen niin eh .hh kummallinen olo vaan ei meinaa päästä käyntiin nyth oik(h)een, he he .hhh

b.

A: mitäs kuuluu?

B: no nyt on >semmone vaiva ollu vissii kesästä lähtie<, et mua painaa, (0.2) tähä.

Vuoronsa muotoilulla kysymyksen vastaanottajat ilmaisevat suuntautumisensa siihen, millaisessa tilanteensa he ovat ja mitä kysyjä heiltä odottaa (tuttava vastaukseksi kuulumisten kysymiseen; potilas vastaukseksi vastaanoton aloittavaan kysymykseen). Samoin erilaisten institutionaalisten vuorovaikutustilanteiden vertaaminen tuo tarkemmin näkyviin vuorovaikutuskäytänteiden samankaltaisuudet ja erot tilanteesta toiseen sekä sen, millaisiin tilanteen ominaisuuksiin käytänteet liittyvät. Esimerkiksi erot tavoissa, joilla terveyskeskuslääkäri ja homeopaatti kysyvät potilaan elämäntavoista (syömis- ja juomistottumuksista) ja potilaat vastaavat kysymykseen, kertovat ammattilaisten sairautta ja hyvinvointia koskevista teorioista ja tavoitteista sekä kummankin osapuolen suuntautumisesta muihin vastaanottotilanteen piirteisiin (Lindfors & Raevaara 2005).

Kiinnostava kysymys on vuorovaikutuskäytänteiden samankaltaisuus ja vaihtelu eri kielten ja kulttuurien välillä: mikä on samaa

kieliyhteisöstä ja kulttuurista toiseen ja mikä vaihtelee. Keskustelunanalyttistä tutkimusta yhdistää kiinnostus yleisiin vuorovaikutuksen piirteisiin ja tarpeisiin, joihin puhujat luovat ratkaisuja kunkin kielen omien resurssien ja sosiokulttuuristen yhteisöjen omien rakenteiden puitteissa. Keskustelu metodisista valinnoista ja perusoletuksista tällä alueella on vilkasta. Lähestymistavat vaihtelevat keskustelunanalyttisen tutkimuksen pohjalta laadittujen koodausten ja kvantifioinnin käyttämisestä (esim. Enfield, Stivers & Levinson 2010, kysymys–responssi-jaksot 10 kielessä) laadullisiin tutkimuksiin, joissa eri kielten tutkijat tarkastelevat samaa aihepiiriä oman kielensä näkökulmasta (esim. Sorjonen, Raevaara & Couper-Kuhlen 2017, imperatiivin sisältävät vuorot 10 kielessä).

Kieltenvälisten tutkimusten painopiste vaihtelee selvemmin kielellisestä fokuksesta (esim. kielioppi, kieltomuotoiset kognitiiviset verbit ja episteemisyys, Lindström, Maschler & Pekarek Doehler 2016) enemmän toiminnalliseen fokukseen (esim. kognitiivisen muutoksen ilmaiseminen, Heinemann & Koivisto 2016; kutsun esittäminen, Margutti, Tainio, Drew & Traverso 2018). Kahden kielen käytänteitä on vertailtu esimerkiksi keskustelijoiden välisen työnjaon ilmaisemisessa (sinä teet x niin minä teen y -rakennetyyppi), pyyntöjen esittämisessä ja päällekkäispuhunnassa (Vatanen 2014; Couper-Kuhlen & Etelämäki 2014; Zinken 2016). Saman kielen eri maissa puhuttavissa kielimuodoissa puolestaan on vertailtu esimerkiksi puhuttelukäytänteitä (ruotsin- ja suomenruotsi; Norrby, Wide, Nilsson & Lindström 2018).

Tilanteiden ja osallistujien moninaisuus, soveltava tutkimus. Vuorovaikutuksen jäsennyyskeinoja valaisevat myös tilanteet, joissa osallistujilla on toisistaan merkittävästi tiettyjen piirteiden suhteen eroavat kielelliset tai vuorovaikutukselliset resurssit. Epäsymmetristen tilanteiden tarkastelu tuo korostetusti näkyviin niin yhteisymmärryksen rajoitteet kuin sen rakentamisen keinot. Klassikoksi ovat muodostuneet Charles Goodwinin (esim. 1995; 2007) tutkimukset siitä, miten afaattinen osallistuja rakentaa kolmea sanaa (*and*, *yes*, *no*) hyödyntämällä toimintaansa muiden tuottaman puheen varaan.

Vuorovaikutusresurssien epätasainen jakautuminen ja toisten puheen varaan rakentaminen tulevat esiin myös lasten ja aikuisten

kielenoppimisessa, toisen kielen käytössä (Gardner & Wagner 2004; Kurhila 2006; Hall, Hellermann & Pekarek Doehler 2011; Savijärvi 2011; Merke 2016; Kotilainen, Kurhila & Kalliokoski 2019; Lilja & Tapaninen 2019) ja monikielisessä vuorovaikutuksessa (Bolden 2012; Frick 2013; Henricson 2013; Harjunpää 2017; Paananen 2017; Plejert, Lindholm & Schrauf 2017). Näiden alojen keskustelunanalyttisella tutkimuksella on yhteys (vuorovaikutus)sosiolingvistiikkaan, ja alat risteävät erityisesti koodinvaihdon ja muiden monikielisten käytänteiden tarkastelussa (esim. Auer 1998; Nilep 2006; Filipi & Markee 2018; [ks. myös Sosiolingvistiikka; Kielikontaktien tutkimus, luku 3.2. tk.](#)). Painotukset ovat kuitenkin erilaisia: kielen variaation, muutoksen, kielenvaihdon ja kieli-ideologioiden kaltaisten teemojen sijaan keskustelunanalyttinen tutkimus kohdistuu tyypillisesti siihen, miten toiminta jäsentyy paikallisesti moninaisten kielellisten resurssien avulla. Usean kielen käyttöä samassa tilanteessa voi lähestyä esimerkiksi sen kannalta, kuinka vuorovaikutuksen kielivalinta tehdään osana tilanteeseen kuuluvaa toimintoa (tervehtiminen asioinnin alussa, Hazel 2015; Mondada 2018) tai miten kielten käyttö jäsentää osallistumista monenkeskisessä tilanteessa (kokousten kulku monikielisillä työpaikoilla, Mondada 2012b; Traverso 2012). Olennaista on myös sen osoittaminen, mitkä seikat eivät palaudu kieliasetelmaan sinänsä vaan muuhun toiminnan jäsentymiseen (Kurhila 2006, 221–225).

Kielierojen paikkaamisen keinot ja toimintakonteksti

Epäsymmetrisissä monikielisissä tilanteissa paikataan yhteisen kielen puuttumista esimerkiksi korjausjäsennyksen ja kääntämisen keinoin. Savijärvi (2011) on tutkinut, miten suomenkieliset lapset oppivat ruotsia toisena kielenä kielikylpypäiväkodissa. Tutkimuksen pitkittäinen näkökulma tuo näkyviin sen, miten keinot toimia epäsymmetrisessä tilanteessa muotoutuvat yhteisen toiminnan edetessä ja kielitaidon karttuessa. Ensimmäisten kuukausien aikana lapset tukeutuvat kielen sijasta muuhun tilanteen ja toiminnan ymmärrettävyyteen. He alkavat tehdä korjausaloitteita eli osoittaa ymmärrysongelmia vasta siinä vaiheessa,

kun jo ymmärtävät ruotsinkielisten ohjaajien puhetta. Tarkastelemalla monikielisiä tilanteita multimodaalisesta näkökulmasta voidaankin tuoda näkyviin piirteitä, joihin osallistujien vuorovaikutuksellinen toiminta nojaa tietyn kielen osaamisen lisäksi. Harjunpään (2017) tutkimus suullisesta kääntämisestä arkikeskusteluissa muun muassa osoittaa, että käännösvuorojen tuottamista voi ohjata kehollinen neuvottelu sen osallistujan osallistujaroolista, jonka ymmärrystä kääntämällä edesautetaan. Käännösvuorot poikkeavat usein muodoltaan ja sisällöltään käännettävästä vuorosta, sillä käännösvuorot sovitetaan erilaisin käytäntein meneillään olevaan toimintaan, vuoron sekventiaaliseen asemaan ja osallistumiskehikon muutoksiin. Tutkimukset siis näyttävät, miten osallistujien tapa käsitellä tietyn kielistä puhetta ja sen ymmärtämistä kytkeytyy muuhun vuorovaikutuksen ja toiminnan jäsentymiseen.

Yleisemmin tutkimuksen avulla voidaan täsmentää ja muokata ymmärrystä kielellisen ja vuorovaikutuksellisen epäsymmetrian luonteesta ja seurauksista. Niin sanottujen epätyypillisten vuorovaikutustilanteiden tutkimus on otollinen kenttä soveltavalle tutkimukselle, sillä tuloksia on mahdollista hyödyntää eri instituutioiden toiminnan kehittämisessä. Käytännön tarpeista on noussut kiinnostus erityisesti vuorovaikutukselle haasteita tuottaviin afasiaan, dementiaan ja kuulo-ongelmiin, joiden hoito- ja kuntoutuskäytänteiden kehittämiseksi on tutkittu etenkin viime aikoina vuorovaikutusta arkeisissa tilanteissa (esim. Leskelä & Lindholm 2012; Pajo 2013; Laakso 2005; 2015; Stevanovic & Lindholm 2016, luku II).

Soveltavan tutkimuksen ominaispiirre on, että tutkijat tekevät yhteistyötä tutkittujen yhteisöjen ja niiden toimijoiden kanssa. Esimerkiksi Kelan puhelinpalvelun vuorovaikutuksen tutkimuksessa aihepiirit, joita tutkimukset koskivat (esim. puhelun aloitus, asiakkaan kuunteleminen ja siirtyminen asian käsittelyyn), valittiin tutkijoiden ja Kelan toimijoiden yhteistyönä. Myös prosessin aikana pidettiin yhteisiä palaute- ja ideointisessioita ja lopuksi julkaistiin laaja raportti (Raevaara, Sorjonen & Lappalainen 2013), joka sisälsi kiteytyksen tutkimuksessa selville saaduista hyvistä käytänteistä. Soveltava tutkimus on kohdistunut myös muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon tilanteisiin, kuten yleislääkärin vastaanottoihin ja psykoterapiatilanteisiin (Sorjonen, Peräkylä

& Eskola 2001; Tiitinen 2015; Weiste & Voutilainen 2016; Lindholm & Leskelä 2018; Paananen 2019) ja työpaikan sisäisiin keskusteluihin (esim. Asmuß & Svennevig 2009; Lehtinen & Pälli 2016; Nissi & Lehtinen 2016; Mikkola & Lehtinen 2019).

Tutkimusta on sovellettu toiminnan kehittämiseen myös erilaisissa oppimisympäristöissä, erityisesti kielenoppimisessa (esim. Kurhila & Kotilainen 2017; [ks. myös Kieliopin tutkimus ja kielioppiteoriat tk.](#)). Uusi tutkimuksen sovellusalue on yritysmarkkinointi, jossa on tutkittu muun muassa vapautuneen tunnelman ja asiakasluottamuksen rakentamista kahden yrityksen välisessä myyntineuvottelussa (Kaski, Niemi & Pullins 2018; Humä, Stokoe & Sikveland 2019; Niemi & Hirvonen 2019). Soveltava näkökulma tuo perustutkimuksen tutkijoiden, yhteiskunnan toimijoiden ja kansalaisten käyttöön.

4. Yhteenveto ja tulevaisuuden näkymiä

Keskustelunanalyttisen tutkimuksen ytimessä on tavoite ymmärtää sosiaalisen vuorovaikutuksen toiminnallista jäsentymistä ja keinoja, joilla keskustelun osanottajat tuottavat ja tulkitsevat sosiaalista toimintaa. Puhetta tarkastellaan aina suhteessa muihin vuorovaikutuksen resursseihin, vuorotteluun ja vuorojen sekventiaaliseen kontekstiin sekä näiden paikalliseen muotoutumiseen. Vuorovaikutuslingvistiikassa keskitytään samoista lähtökohdista tutkimaan kielen rakenteita ja niiden käytön vuorovaikutuksellista perustaa. Keskusteluntutkijan ja vuorovaikutuslingvistin analyttiseen työkalupakkiin sisältyy käsitys keskustelun yleisistä perusjäsenyksistä, joiden avulla saadaan esiin ja voidaan todentaa keskustelun osanottajien tilanteessa jakamia vuorovaikutuskäytänteitä. Toistuvia käytänteitä havainnoimalla puolestaan kasvatetaan yleistettävää ja eri tavoin sovellettavaa tietoa siitä, kuinka keskusteluvuorovaikutus jäsentyy reaaliaikaisesti.

Keskustelunanalyttikot ja vuorovaikutuslingvistit tekevät yhteistyötä eri alojen tutkijoiden kanssa, ja metodologia hyödynnetään useilla aloilla.

Aktiivista yhteistyötä on myös muiden kielentutkimuksen suuntausten kanssa, kuten Suomessa kognitiivisen kielitieteen ja konstruktio-kieliopin edustajien kanssa (esim. Etelämäki, Herlin, Jaakola & Visapää 2009; Seppänen & Herlin 2009; Helasvuo & Huumo 2010; Haddington, Jantunen & Sivonen 2011; Etelämäki, Herlin, Möttönen & Visapää 2016). Tutkimusyhteistyötä on tehty myös esimerkiksi sosiolingvistien (esim. Sorjonen, Rouhikoski & Lehtonen 2015) ja kirjallisuudentutkijoiden (esim. Koivisto & Nykänen 2013; 2016) ja laajasti sosiaali-tieteiden edustajien kanssa.

Keskustelunanalyysi laajentuu yhtäältä kattamaan kielellistä ja kulttuurista vaihtelua ja erilaisten vuorovaikutustilanteiden kirjoa. Toisaalta se haastaa entistä voimakkaammin kieleen rajoittuvan tarkastelun riittävyyden vuorovaikutuksen ja jopa kieliopin tutkimuksessa (esim. Keevallik 2018). Tämä valaisee entistä selvemmin kielen ja kehollisuuden suhdetta ja sitä, millä tavalla ja missä määrin kieli on läsnä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Muista näkökulmista yleistymässä on muun muassa pitkittäinen keskustelunanalyyttinen tutkimus, jossa tarkastellaan vuorovaikutuskäytänteiden ja kielenkäytön muuttumista tietyllä aikavälillä (Deppermann 2018; Pekarek Doehler, Wagner & González-Martínez 2018). Lisäksi teknologiavälitteinen vuorovaikutus (pikaviestimet ym.) ja muu teknologian käyttö arjessa ja työelämässä on nousemassa merkittäväksi keskustelunanalyysin sovellusalueeksi (Giles, Stommel, Paulus, Lester & Reed 2015; Stommel, Paulus & Atkins 2017; Meredith 2019).

Keskustelunanalyysin metodia sovellettaneen jatkossa yhä useammin erilaisissa työelämän vuorovaikutuksen konteksteissa, muita tieteenaloja edustavien tutkimusten ja tutkijoiden rinnalla (esim. Kaski, Niemi & Pullins 2018). Tutkijat ja tutkittavat saavat myös uudenlaisia rooleja erilaisten toimintatutkimusten myötä. Monialaisissa työryhmissä voi työskennellä eri alojen tutkijoiden lisäksi esimerkiksi toimittajia ja taiteilijoita. Aineistopohja voi laajeta niin, että tyypillisen vuorovaikutusaineiston lisäksi hankkeissa käsitellään vaikkapa haastatteluja ja tekstejä. Monialaisissa työryhmissä syntyy myös uudenlaisia tapoja kertoa hankkeiden työstä ja tuloksista.

Aiheesta lisää:

Clift, Rebecca. 2016. *Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

Couper-Kuhlen, Elizabeth & Selting, Margret. 2017. *Interactional Linguistics. Studying Language in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.). 2012. *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell.

Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla (toim.). 2016. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino.

Tainio, Liisa. 1997. *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino.

VIITTEET

- 1 Keskustelunalyysin syntyäika oli angloamerikkalaisessa tutkimuksessa aikaa, jolloin liikehdintää tapahtui useilla tieteenaloilla ja yhteiskunnasta, kielestä ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta eri tavoin kiinnostuneet tutkijat – sosiolingvistit, lingvistisen antropologian edustajat sekä etnometodologit ja keskustelunalyttikot – olivat tiiviissä yhteistyössä (Gumperz & Hymes 1972; Bauman & Sherzer 1974).
- 2 Huomionarvoista on, että artikkeleista kaksi, Sacks, Schegloff & Jefferson (1974) ja Schegloff, Jefferson & Sacks (1977), julkaistiin pohjoisamerikkalaisen kielentutkimuksen lippulaivajulkaisussa *Language*.
- 3 Levinson luki diskurssianalyysiin tekstikieliopin tutkijat ja diskurssia puheaktiteorian pohjalta tutkivat (esim. Sinclair & Coulthard 1975; Labov & Fanshel 1977).
- 4 Ryhmään kuuluivat alussa Pia Purra, Liisa Raevaara, Eeva-Leena Seppänen, Marja-Leena Sorjonen ja Liisa Tainio sekä hieman myöhemmin myös Sara Routarinne.
- 5 Jefferson oli toimittamassa Sacksin luentoja kirjaksi ja lähetti luennot monisteina Haku-liselle sitä vastaan, että sai ne takaisin ylimääräisten kopioiden kanssa.
- 6 Kuten Levison myös Hakulinen (1989) luki diskurssianalyysiin tekstikieliopin ja puheaktiteorian pohjalta kehitetyn diskurssintutkimuksen. Myöhemmin, vuonna 1997 ilmestyneessä oppikirjassa suomalaiset keskustelunalyttikot erottivat termit *keskustelunalyysi* ja *keskusteluntutkimus*. Ensin mainitulla viitattiin etnometodologiseen keskustelunalyysiin (engl. *conversation analysis*, CA), jälkimmäinen taas oli kattotermi,

- joka viittasi millaiseen tahansa tapaan tutkia keskustelupuhetta. (Tainio 1997, 10; ks. myös Tieteen termipankki s.v. [keskusteluanalyysi](#).)
- 7 Span konferenssin järjestivät Saksassa työskennelleet Margret Selting ja Elizabeth Couper-Kuhlen, Helsingin konferenssin Auli Hakulinen ja Englannissa työskennellyt Bill Wells.
  - 8 Kielten välillä on kuitenkin eroja siinä, missä vaiheessa erilaisia kielen rakenteita ennakoidaan (projisoidaan) (ks. Couper-Kuhlen & Selting 2017).
  - 9 <https://www.internationalphoneticassociation.org/content/full-ipa-chart>.
  - 10 Praat on digitaalinen puheen analyysiin tarkoitettu ilmaisohjelma. Sen kehittivät 1992 ja sitä päivittävät Paul Boersma ja David Weenik Amsterdamin yliopistossa (Institute of Phonetic Sciences). Ohjelman voi ladata osoitteesta <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>.
  - 11 Lehden etusivun uutisena on juuri päättynyt Eurovision laulukilpailu ja Suomen edustajan Laura Voutilaisen sijoitus kilpailussa.

KIRJALLISUUS

- Asmuß, Birte & Svennevig, Jan. 2009. Meeting talk: An introduction. *Journal of Business Communication* 46:1, 3–22.
- Auer, Peter (toim.). 1998. *Code-switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. London: Routledge.
- Auer, Peter. 2005. Projection in interaction and projection in grammar. *Text* 25:1, 7–36.
- Auer, Peter. 2009. On-line syntax: Thoughts on the temporality of spoken language. *Language Sciences* 31:1, 1–13.
- Auer, Peter & Pfänder, Stefan (toim.). 2011. *Constructions: Emerging and Emergent*. Berlin: de Gruyter.
- Bauman, Richard & Sherzer, Joel (toim.). 1974. *Explorations in the Ethnography of Speaking*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bolden, Galina. 2012. Across languages and cultures: Brokering problems of understanding in conversational repair. *Language in Society* 41, 97–121.
- Clift, Rebecca. 2016. *Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth. 2018. Finding a place for body movement in grammar. *Research on Language and Social Interaction* 51:1, 22–25.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Etelämäki, Marja. 2014. On divisions of labor in request and offer environments. Julkaisussa: Drew, Paul & Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim.) *Requesting in Social Interaction*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 115–144.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Ford, Cecilia (toim.). 2004. *Sound Patterns in Interaction. Cross-linguistic Studies from Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Selting, Margret (toim.). 1996. *Prosody in Conversation: Interactional Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Selting, Margret. 2001. Introducing interactional linguistics. Julkaisussa: Selting, Margret & Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim.) *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 1–22.

- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Selting, Margret. 2017. *Interactional Linguistics. Studying Language in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Thompson, Sandra. 2000. Concessive patterns in conversation. Julkaisussa: Couper-Kuhlen, Elizabeth & Kortmann, Bernd (toim.) *Cause, Concession, Condition, and Contrast: Cognitive and Discourse Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter, 381–410.
- Curl, Traci & Drew, Paul. 2008. Contingency and action: A comparison of two forms of requesting. *Research on Language and Social Interaction* 41:2, 129–153.
- Deppermann, Arnulf. 2018. Changes in turn-design over interactional histories: The case of instructions in driving lessons. Julkaisussa: Deppermann, Arnulf & Streeck, Jürgen (toim.) *Time in Embodied Interaction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 293–324.
- Drew, Paul. 2003. Comparative analysis of talk-in-interaction in different institutional settings: A sketch. Julkaisussa: Glenn, Philip, LeBaron, Curtis & Mandelbaum, Jenny (toim.) *Studies in Language and Social Interaction*. New York (NY): Routledge, 293–308.
- Drew, Paul & Heritage, John (toim.). 1992. *Talk at Work. Interaction in Institutional Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drew, Paul & Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim.). 2014. *Requesting in Social Interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Enfield, Nick E., Stivers, Tanya & Levinson, Stephen C. (toim.). 2010. Question–response sequences in conversation across ten languages. Erikoisnumero. *Journal of Pragmatics* 42:10, 2615–2860.
- Erringer, Anu. 1996. The Function of Demonstrative Adjectives *semmoinen*, *tämmöinen* and *tuommainen* in Finnish Conversations. Pro gradu -tutkielma. Department of Linguistics. University of Colorado.
- Etelämäki, Marja. 2006. *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronominista* tämä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Etelämäki, Marja, Haakana, Markku & Halonen, Mia. 2013. Keskustelukumppanin kehuminen suomalaisessa keskustelussa. *Virittäjä* 117, 460–493.
- Etelämäki, Marja, Herlin, Ilona, Jaakola, Minna & Visapää, Laura. 2009. Kielioppi käsitteistykseenä ja toimintana: Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysia yhdistämässä. *Virittäjä* 113, 162–187.
- Etelämäki, Marja, Herlin, Ilona, Möttönen, Tapani & Visapää, Laura (toim.). 2016. Discourse, grammar and intersubjectivity. Erikoisnumero. *Nordic Journal of Linguistics* 39:2, 101–229.
- Filipi, Anna & Markee, Numa (toim.). 2018. *Conversation Analysis and Language Alternation. Capturing Transitions in the Classroom*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- French, Peter & Local, John. 1983. Turn competitive incomings. *Journal of Pragmatics* 7, 701–715.
- Frick, Maria. 2013. *Emergent Bilingual Constructions. Finnish-Estonian Codeswitching in Interaction*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9019-6>.
- Gardner, Rod & Wagner, Johannes (toim.). 2004. *Second Language Conversations*. London: Continuum.

- Garfinkel, Harold. 1967. *Studies in Ethnomethodology*. Malden (MA): Blackwell Publishers Inc.
- Garfinkel, Harold & Sacks, Harvey. 1970. On formal structures of practical actions. Julkaisussa: McKinney, John & Tiryakian, Edward (toim.) *Theoretical Sociology*. New York (NY): Appleton Century Crofts, 338–366.
- Giles, David, Stommel, Wyke, Paulus, Trena, Lester, Jessica & Reed, Darren. 2015. Microanalysis of online data: The methodological development of "digital CA". *Discourse, Context & Media* 7, 4–51.
- Goffman, Erving. 1967. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-face Behavior*. New York (NY): Anchor Books.
- Goffman, Erving. 1983. The interaction order. *American Sociological Review* 48:1, 1–17.
- Goffman, Erving. 2012. *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Suomentanut Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Golato, Andrea. 2005. *Compliments and Compliment Responses: Grammatical Structure and Sequential Organization*. Amsterdam: John Benjamins.
- Goodwin, Charles. 1979. The interactive construction of a sentence in natural conversation. Julkaisussa: Psathas, George (toim.) *Everyday Language: Studies in Ethnomethodology*. New York (NY): Irvington Press, 97–121.
- Goodwin, Charles. 1981. *Conversational Organization: Interaction Between Speakers and Hearers*. New York (NY): Academic Press.
- Goodwin, Charles. 1995. Co-constructing meaning in conversations with an aphasic man. *Research on Language and Social Interaction* 28:3, 233–260.
- Goodwin, Charles. 2007. Interactive footing. Julkaisussa: Holt, Elizabeth & Clift, Rebecca (toim.) *Reporting Talk: Reported Speech in Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press, 16–46.
- Goodwin, Charles. 2017. *Co-operative Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodwin, Charles & Goodwin, Marjorie Harness. 2004. Participation. Julkaisussa: Duranti, Alessandro (toim.) *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell, 222–244.
- Goodwin, Marjorie Harness. 1980. Processes of mutual monitoring implicated in the organization of description sequences. *Sociological Inquiry* 50, 303–317.
- Goodwin, Marjorie Harness & Cekaite, Asta. 2018. *Embodied Family Coreography. Practices of Control, Care and Mundane Creativity*. Oxford: Routledge.
- Gumperz, John & Hymes, Dell (toim.). 1972. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Speaking*. New York (NY): Holt, Rinehart and Winston.
- Haakana, Markku. 2008. Kieli toimintana. Keskustelunanalyysin näkökulma. Julkaisussa: Onikki-Rantajääskö, Tiina & Siirinen, Mari (toim.) *Kieltä kohti*. Helsinki: Otava, 86–103.
- Haakana, Markku, Laakso, Minna & Lindström, Jan. 2009. Introduction: Comparative dimensions of talk in interaction. Julkaisussa: Haakana, Markku, Laakso, Minna & Lindström, Jan (toim.) *Talk in Interaction: Comparative Dimensions*. Helsinki: Finnish Literature Society, 15–47.
- Haakana, Markku, Kurhila, Salla, Lilja, Niina & Savijärvi, Marjo. 2016. Kuka, mitä, häh? Korjausaloitteet suomalaisessa arkikeskustelussa. *Virittäjä* 120:2, 255–293.
- Haddington, Pentti, Jantunen, Jarmo & Sivonen, Jari. 2011. Language and affect: go-say and come-say constructions in Finnish. *SKY Journal of Linguistics* 24, 75–117.

- Haddington, Pentti, Keisanen, Tiina, Mondada, Lorenza & Nevile, Maurice (toim.). 2014. *Multiactivity in Social Interaction: Beyond Multitasking*. Amsterdam: John Benjamins.
- Haddington, Pentti & Kääntä, Leila. 2011. *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen toimintaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haddington, Pentti & Rauniomaa, Mirka. 2011. Technologies, multitasking and driving: Attending to and preparing for a mobile phone conversation in the car. *Human Communication Research* 37, 223–254.
- Hakulinen, Auli (toim.). 1989. *Kieli 4: Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hakulinen, Auli. 2001a. Eräistä diskurssipartikkelin *kyl(lä)* käyttötavoista keskustelussa. Julkaisussa: Hakulinen, Auli *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*. Toimittaneet Lea Laitinen, Pirkko Nuolijärvi, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilks. Englanninkielinen alkuperäisartikkeli 2001. Suomentanut Marja-Leena Sorjonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 412–434.
- Hakulinen, Auli. 2001b. Minimal and non-minimal answers to yes-no questions. *Pragmatics* 11:1, 1–15.
- Hakulinen, Auli & Seppänen, Eeva-Leena. 1992. Finnish *kato*: From verb to particle. *Journal of Pragmatics* 18:6, 527–549.
- Hakulinen, Auli & Sorjonen, Marja-Leena. 1993. Research on spoken interaction in Finland. *Research on Language and Social Interaction* 26:4, 409–426.
- Hakulinen, Auli & Sorjonen, Marja-Leena. 2009. Designing utterances for action: Verb repeat responses to assessments. Julkaisussa: Haakana, Markku, Laakso, Minna & Lindström, Jan (toim.) *Talk in Interaction. Comparative Dimensions*. Helsinki: Finnish Literature Society, 124–151.
- Hakulinen, Auli & Sorjonen, Marja-Leena. 2012. Being equivocal: Affective responses left unspecified. Julkaisussa: Peräkylä, Anssi & Sorjonen, Marja-Leena (toim.) *Emotion in Interaction*. Oxford: Oxford University Press, 147–173.
- Hall, Joan Kelly, Hellermann, John & Pekarek Doehler, Simona (toim.). 2011. *L2 Interactional Competence and Development*. Bristol: Multilingual Matters.
- Harjunpää, Katariina. 2017. *Translatory Practices in Everyday Conversation: Bilingual Mediating in Finnish–Brazilian Portuguese Interaction*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3227-7>.
- Harjunpää, Katariina, Mondada, Lorenza & Svinhufvud, Kimmo. 2018. The coordinated entry into service encounters in food shops: Managing interactional space, availability, and service during openings. *Research on Language and Social Interaction* 51:3, 271–291. Erikoisnumero *Entry and re-entry into interaction* (toim. Pillet-Shore, Danielle).
- Harjunpää, Katariina, Mondada, Lorenza & Svinhufvud, Kimmo. 2019. Multimodaalinen litterointi keskusteluanalyysissä. *Puhe ja kieli* 39:3, 195–220.
- Have, Paul ten. 2007. *Doing Conversation Analysis: A Practical Guide*. (2. p.). London: Sage.
- Hayashi, Makoto. 2003. *Joint Utterance Construction in Japanese Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hayashi, Makoto, Raymond, Geoffrey, & Sidnell, Jack (toim.). 2013. *Conversational Repair and Human Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hazel, Spencer. 2015. Identities at odds: embedded and implicit language policing in the internationalized workplace. *Language and Intercultural Communication* 15:1, 141–160.
- Heath, Christian. 1986. *Body Movement and Speech in Medical Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Heinemann, Trine & Koivisto, Aino. 2016. Indicating a change-of-state in interaction: Cross-linguistic explorations. *Journal of Pragmatics* 104, 83–88.
- Heinonen, Pilvi. 2017. *Evaluointi opettajan vuorovaikutustoimintana: Osallistajuuden ulottuvuudet luokkahuoneessa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3724-1>.
- Helasvuo, Marja-Liisa. 2004. Shared syntax: the grammar of co-constructions. *Journal of Pragmatics* 36, 1315–1336.
- Helasvuo, Marja-Liisa. 2008. Minä ja muut: Puhujaviitteisyys ja kontekstuaalinen tulkinta. *Virittäjä* 112:2, 186–206.
- Helasvuo, Marja-Liisa. 2009. Emergent grammar. Julkaisussa: Brisard, Frank, Östman, Jan-Ola & Verschueren, Jef (toim.) *Grammar, Meaning and Pragmatics. Handbook of Pragmatics Highlights* 5. Amsterdam: John Benjamins, 66–73.
- Helasvuo, Marja-Liisa. 2014. Agreement or crystallization: Patterns of 1st and 2nd person subjects and verbs of cognition in Finnish conversational interaction. *Journal of Pragmatics* 63, 63–78.
- Helasvuo, Marja-Liisa, Endo, Tomoko & Kärkkäinen, Elise (toim.). 2018. Units in responsive turns. Erikaisnumero. *Journal of Pragmatics* 123, 117–120.
- Helasvuo, Marja-Liisa & Huomo, Tuomas. 2010. Mikä subjekti on? *Virittäjä* 114:2, 165–195.
- Henricson, Sofie. 2013. *Svenska i finsk miljö: Interaktion, grammatik och flerspråkighet i samtal på svenska språköar i Finland*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9167-4>.
- Hepburn, Alexa & Bolden, Galina. 2012. The conversation analytic approach to transcription. Julkaisussa: Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis*. New Jersey: Wiley-Blackwell, 57–76.
- Heritage, John. 1996 [1984]. *Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentaneet Ilkka Arminen, Outi Paloposki, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen & Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.
- Heritage, John. 2012a. Epistemics in action: Action formation and territories of knowledge. *Research on Language and Social Interaction* 45:1, 1–29.
- Heritage, John. 2012b. The epistemic engine: Sequence organization and territories of knowledge. *Research on Language and Social Interaction* 45:1, 30–52.
- Heritage, John & Clayman, Steven. 2010. *Talk in Action. Interactions, Identities, and Institutions*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Heritage, John & Sorjonen, Marja-Leena. 1994. Constituting and maintaining activities across sequences: *and*-prefacing as a feature of question design. *Language in Society* 23, 1–29.
- Hopper, Paul. 1987. Emergent grammar. *Berkeley Linguistic Society* 13, 139–157.
- Hopper, Paul. 2011. Emergent grammar and temporality in interactional linguistics. Julkaisussa: Auer, Peter & Pfänder, Stefan (toim.) *Constructions: Emerging and Emergent*. Berlin: De Gruyter, 22–44.

- Humä, Bogdana, Stokoe, Elizabeth & Sikveland, Rein Ove. 2019. Persuasive conduct: Alignment and resistance in prospecting "cold" calls. *Journal of Language and Social Psychology* 38:1, 33–60.
- ISK = Hakulinen, Auli, Vilkuna, Maria, Korhonen, Riitta, Koivisto, Vesa, Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karvonen, Ulla, Heinonen, Pilvi & Tainio, Liisa. 2018. Kosketuksen lukutaitoa. Konventionaalistuneet kosketukset oppilaiden välisessä vuorovaikutuksessa. *AFinLan vuosikirja* 76:1, 159–183. Saatavissa: <https://doi.org/10.30661/afinlavk.69257>.
- Kaski, Timo, Niemi, Jarkko & Pullins, Ellen. 2018. Rapport building in authentic B2B sales interaction. *Industrial Marketing Management* 69, 235–252.
- Keevallik, Leelo. 2018. What does embodied interaction tell us about grammar? *Research on Language and Social Interaction* 51:1, 1–21.
- Keisanen, Tiina, Rauniomaa, Mirka & Siitonen, Pauliina. 2017. Transitions as sites of socialization in family interaction outdoors. *Learning, Culture and Social Interaction* 14, 24–37.
- Klippi, Anu. 1996. *Conversation as an Achievement in Aphasics*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivisto, Aino. 2011. *Sanomattakin selvää? Ja, mutta ja että puheenvuoron lopussa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7323-6>.
- Koivisto, Aino. 2017. Uutta tietoa vai oivallus? Eräiden dialogipartikkeleiden tehtävistä. *Virtittäjä* 121:4, 473–499.
- Koivisto, Aino & Nykänen, Elise (toim.). 2013. *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koivisto, Aino & Nykänen, Elise (toim.). 2016. Approaches to fictional dialogue. Erikoisnumero. *International Journal of Literary Linguistics* 5:2.
- Korpela, Eveliina. 2007. *Oireista puhuminen lääkärin vastaanotolla: Keskustelunanalyttinen tutkimus lääkärin kysymyksistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskela, Heidi & Piirainen-Marsh, Arja. 2002. Harvey Sacks ja keskusteluntutkimuksen perinne. Julkaisussa: Dufva, Hannele & Lähtenmäki, Mika (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 257–280.
- Kotilainen, Lari, Kurhila, Salla & Kalliokoski, Jyrki (toim.). 2019. *Kielenoppiminen luokan ulkopuolella*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kurhila, Salla. 2006. *Second Language Interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Kurhila, Salla & Kotilainen, Lari. 2017. Cooking, interaction and learning: The Finnish digital kitchen as a language-learning environment. Julkaisussa: Seedhouse, Paul (toim.) *Task-based Language Learning in a Real-world Digital Environment*. London: Bloomsbury Academic, 157–179.
- Kärkkäinen, Elise & Keisanen, Tiina. 2012. Linguistic and embodied formats for making (concrete) offers. *Discourse Studies* 14:5, 587–611.
- Kääntä, Leila. 2015. The multimodal organisation of teacher-led classroom interaction. Julkaisussa: Jenks, Christopher J. & Seedhouse, Paul (toim.) *International Perspectives on ELT Classroom Interaction*. London: Palgrave Macmillan, 6–83.

- Laakso, Minna. 1997. *Self-initiated Repair by Fluent Aphasic Speakers in Conversation*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laakso, Minna. 2005. Afaattisten henkilöiden vuorovaikutuksen keskusteluanalyttinen tutkimus. *Puhe ja kieli* 25:2, 53–64.
- Laakso, Minna. 2015. Collaborative participation in aphasic word searching: Comparison between significant others and speech and language therapists. *Aphasiology* 29:3, 269–290.
- Labov, William. 1972. The study of language in its social context. Julkaisussa: Giglioli, Pier Paolo (toim.) *Language and Social Context*. London: Penguin, 283–307.
- Labov, William & Fanshel, David. 1977. *Therapeutic Discourse*. New York (NY): Academic Press.
- Lappalainen, Hanna & Raevaara, Liisa (toim.). 2009. *Kieli kioskilla. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lauranto, Yrjö. 2015. *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppasyntaksia*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1180-7>.
- Laury, Ritva. 1997. *Demonstratives in Interaction*. Amsterdam: John Benjamins.
- Laury, Ritva & Suzuki, Ryoko (toim.). 2011. *Subordination in Conversation: A Cross-linguistic Perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Lehtinen, Esa & Pälli, Pekka. 2016. Osallistuminen näkökulmana tekstien ja keskustelujen suhteeseen: Kehityskeskustelulomake osana kehityskeskustelun vuorovaikutusta ja organisatorisia käytänteitä. *Virittäjä* 120:2, 164–187.
- Leskelä, Leela-Laura & Lindholm, Camilla (toim.). 2012. *Haavoittuva keskustelu. Keskusteluanalyttisia tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia nro 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Levinson, Stephen C. 1983. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lilja, Niina & Tapaninen, Terhi. 2019. Suomen kielen käyttämisen ja oppimisen mahdollisuudet ammatillisen oppilaitoksen rakennusalan vuorovaikutustilanteissa. *Puhe ja kieli* 39:1, 69–98.
- Lindfors, Pirjo & Raevaara, Liisa. 2005. Discussing patients' drinking and eating habits in medical and homeopathic consultation. *Communication and Medicine* 2:2, 137–149.
- Lindholm, Camilla & Leskelä, Leela-Laura. 2018. Vuorovaikutuksen epäsymmetria. *Memo* 1, 16–17.
- Lindström, Jan. 2006. Grammar in the service of interaction: Exploring turn organization in Swedish. *Research on Language and Social Interaction* 39:1, 81–117.
- Lindström, Jan, Maschler, Yael & Pekarek Doehler, Simona. 2016. A cross-linguistic perspective on grammar and negative epistemics in talk-in-interaction. *Journal of Pragmatics* 106, 72–79.
- Margutti, Piera, Tainio, Liisa, Drew, Paul & Traverso, Véronique (toim.). 2018. Inviting in telephone calls: a cross-linguistic study of social actions in interaction. *Erikoisnumero. Journal of Pragmatics* 125, 52–199.
- Maynard, Douglas W. 2012. Everyone and no one to turn to: Intellectual roots and contexts for conversation analysis. Julkaisussa: Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, 11–31.

- Meredith, Joanne. 2019. Conversation analysis and online interaction. *Research on Language and Social Interaction* 52:3, 241–256.
- Merke, Saija. 2016. *Opiskelijoiden aloittamat kysymyssekvenssit suomi vieraana kielenä -oppitunnin voimavarana*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2193-6>.
- Mikkola, Piia & Lehtinen, Esa. 2019. Drawing conclusions about what co-participants know: Knowledge-probing question–answer sequences in new employee orientation lectures. *Discourse and Communication* 13:5, 516–538.
- Mondada, Lorenza. 2012a. The conversation analytic approach to data collection. Julkaisussa: Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, 32–56.
- Mondada, Lorenza. 2012b. The dynamics of embodied participation and language choice in multilingual meetings. *Language in Society* 41:2, 213–235.
- Mondada, Lorenza 2016. Challenges of multimodality: Language and the body in social interaction. *Journal of Sociolinguistics* 20:3, 336–366.
- Mondada, Lorenza. 2018. Greetings as a device to find out and establish the language of service encounters in multilingual settings. *Journal of Pragmatics* 126, 10–28.
- Mondada, Lorenza & Svinhufvud, Kimmo. 2016. Writing-in-interaction. Studying writing as a multimodal phenomenon in social interaction. *Language and Dialogue* 6:1, 1–53.
- Monzoni, Chiara & Laury, Ritva. 2015. Making referents accessible in multi-party interaction. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 6:2, 43–62.
- Nevile, Maurice. 2015. The embodied turn in research on language and social interaction. *Research on Language and Social Interaction* 48:2, 121–151.
- Nevile, Maurice, Haddington, Pentti, Heinemann, Trine & Rauniomaa, Mirka. 2014. *Interacting with Objects. Language, Materiality, and Social Activity*. Amsterdam: John Benjamins.
- Niemi, Jarkko. 2010. Myönnyttelymuotti – Erimielisyyttä enteilevä samanmielisyyden konstruktio. *Virittäjä* 114:2, 196–222.
- Niemi, Jarkko. 2013. Tiedon rajat ja vuorovaikutus. Toteamukseen tai vaihtoehtokysymykseen vastaavat voi olla -rakenteet. *Virittäjä* 117:2, 201–241.
- Niemi, Jarkko. 2015. *Myönnyttelyn käytänteitä. Erimielisyys ja yhteisymmärryksen rakentaminen vuorovaikutuksessa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0603-2>.
- Niemi, Jarkko & Hirvonen, Linda. 2019. Money talks: Customer-initiated price negotiation in business-to-business sales interaction. *Discourse & Communication* 13:1, 95–118.
- Nilep, Chad. 2006. "Code switching" in sociocultural linguistics. *Colorado Research in Linguistics* 19:1, 1–22.
- Nissi, Riikka & Lehtinen, Esa. 2016. Negotiation of expertise and multifunctionality: PowerPoint presentations as interactional activity types in workplace meetings. *Language & Communication* 48, 1–17.
- Norby, Catrin, Wide, Camilla, Nilsson, Jenny & Lindström, Jan. 2018. Positioning through address practice in Finland-Swedish and Sweden-Swedish service encounters. Julkaisussa: Beeching, Kate, Ghezzi, Chiara & Molinelli, Piera (toim.) *Positioning the Self and Others: Linguistic Perspectives*. Amsterdam: John Benjamins, 19–49.

- Ochs, Elinor, Schegloff, Emanuel A. & Thompson, Sandra A. 1996. *Interaction and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ogden, Richard. 2001. Turn transition, creak and glottal stop in Finnish talk-in-interaction. *Journal of the International Phonetic Association* 43:3, 299–320.
- Ogden, Richard. 2013. Clicks and percussives in English conversation. *Journal of the International Phonetic Association* 43:3, 299–320.
- Ogden, Richard, Hakulinen, Auli & Tainio, Liisa. 2004. Indexing 'no news' with stylization in Finnish. Julkaisussa: Couper-Kuhlen, Elizabeth & Ford, Cecilia (toim.) *Sound Patterns in Interaction: Cross-linguistic Studies from Conversation*. Amsterdam: John Benjamins, 299–334.
- Ogden, Richard & Routarinne, Sara. 2005. The communicative functions of final rises in Finnish intonation. *Phonetica* 62:2–4, 160–175.
- Ono, Tsuyoshi, Laury, Ritva & Suzuki, Ryoko. 2019. On the notion of unit in the study of human languages. *Erikoisnumero. Studies in Language* 43:2, 245–253.
- Paananen, Jenny. 2017. Kuinka lääkärit korjaavat kysymyksiään? Kysymysten uudelleenmuotoilu monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla. *Virittäjä* 120:4, 552–579.
- Paananen, Jenny. 2019. *Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla*. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7557-0>.
- Pajo, Kati. 2013. *Joint Multimodal Management of Hearing Impairment in Conversations at Home – Implications for Communication Therapy*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9413-2>.
- Pekarek Doehler, Simona. 2011. Emergent grammar for all practical purposes: The on-line formatting of left and right dislocations in French conversation. Julkaisussa: Auer, Peter & Pfänder, Stefan (toim.) *Constructions: Emerging and Emergent*. Berlin: De Gruyter, 45–87.
- Pekarek Doehler, Simona, Wagner, Johannes, González-Martínez, Esther (toim.). 2018. *Longitudinal Studies on the Organization of Social Interaction*. London: Palgrave.
- Peräkylä, Anssi. 1997. Validity and reliability in research based on tapes and transcripts. Julkaisussa: Silverman, David (toim.) *Qualitative Analysis: Issues of Theory and Method*. London: Sage, 201–220.
- Plejert, Charlotta, Lindholm, Camilla & Schrauf, Robert W. (toim.). 2017. *Multilingual Interaction and Dementia*. Bristol: Multilingual matters.
- Pomerantz, Anita & Heritage, John. 2013. Preference. Julkaisussa: Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, 210–228.
- Raevaara, Liisa. 2004. "Mitäs me sovittais". -s-partikkelin sisältävien hakukysymysten tehtävistä. *Virittäjä* 108:4, 531–558.
- Raevaara, Liisa. 2009. "Nyt täytyy ostaa kun tuli vähä rahaa tosta monivedosta". Asiakkaan ja myyjän kootut selitykset. Julkaisussa: Lappalainen, Hanna & Raevaara, Liisa (toim.) *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskiasioinnin rutiineista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 231–262.
- Raevaara, Liisa. 2011. Accounts at convenience stores: Doing dispreference and small talk. *Journal of Pragmatics* 43:2, 556–571.

- Raevaara, Liisa. 2016. Toimintajaksojen rakenteet. Julkaisussa: Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla (toim.) *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 143–161.
- Raevaara, Liisa, Ruusu vuori, Johanna & Haakana, Markku. 2001. Institutionaalinen vuorovaikutus ja sen tutkiminen. Julkaisussa: Ruusu vuori, Johanna, Haakana, Markku & Raevaara, Liisa (toim.) *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunalyttisia tutkimuksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–38.
- Raevaara, Liisa & Sorjonen, Marja-Leena. 2006. Vuorovaikutuksen osanottajien toiminta ja genre. Keskustelunalyysin näkökulma. Julkaisussa: Mäntynen, Anne, Shore, Susanna & Solin, Anna (toim.) *Genre – tekstilaji*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 122–150.
- Raevaara, Liisa, Sorjonen, Marja-Leena & Lappalainen, Hanna. 2013. Vuorovaikutus Kelan puhelinpalvelussa. Kelan työpapereita 46. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/39251>.
- Rossi, Giovanni. 2015. *The Request System in Italian Interaction*. Väitöskirja. Nijmegen: Radboud University. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/2066/141385>.
- Ruusu vuori, Johanna, Haakana, Markku & Raevaara, Liisa. 2001. *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunalyttisia tutkimuksia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sacks, Harvey. 1992. *Lectures on Conversation*. Vol. I–II. Toimittanut Gail Jefferson. Oxford: Blackwell.
- Sacks, Harvey, Schegloff, Emanuel A. & Jefferson, Gail. 2016 [1974]. Keskustelun vuorottelujäsennyksen perussystematiikka. Suomentaneet Marja Etelämäki, Auli Hakulinen, Ilkka Arminen, Elizabeth Couper-Kuhlen, Mia Halonen, Aino Koivisto, Salla Kurhila, Ritva Laury, Esa Lehtinen, Camilla Lindholm, Jarkko Niemi, Anssi Peräkylä, Johanna Ruusu vuori, Liisa Raevaara, Sara Routarinne, Melisa Stevanovic, Kimmo Svinhufvud, Liisa Tainio & Liisa Voutilainen. *Virittäjä* 120:3 [verkkoliite].
- Savijärvi, Marjo. 2011. *Yhteisestä toiminnasta yhteiseen kieleen. Keskustelunalyttinen tutkimus toisen kielen oppimisesta kielikylppäiväkodin arkitilanteissa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7309-0>.
- Schegloff, Emanuel A. 1968. Sequencing in conversational openings. *American Anthropologist* 70 6, 1075–1095.
- Schegloff, Emanuel A. 1984. Some sources of misunderstanding in talk-in-interaction. *Linguistics* 25, 201–218.
- Schegloff, Emanuel A. 1992. Introduction. Julkaisussa: Sacks, Harvey *Lectures on conversation I*. Toimittanut Gail Jefferson. Oxford: Blackwell, ix–lii.
- Schegloff, Emanuel A. 1996. Turn organization: one intersection of grammar and interaction. Julkaisussa: Ochs, Elinor, Schegloff, Emanuel A. & Thompson, Sandra A. (toim.) *Interaction and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 52–133.
- Schegloff, Emanuel A. 2007. *Sequence Organization. A Primer in Conversation Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schegloff, Emanuel A., Jefferson, Gail & Sacks, Harvey. 1977. The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. *Language* 53:2, 361–381.
- Schegloff, Emanuel A., Ochs, Elinor & Thompson, Sandra A. 1996. Introduction. Julkaisussa: Ochs, Elinor, Schegloff, Emanuel A. & Thompson, Sandra A. (toim.) *Interaction and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–51.

- Schegloff, Emanuel A. & Sacks, Harvey. 1973. Opening up closings. *Semiotica* 7, 289–327.
- Selting, Margret, Auer, Peter, Barden, Birgit, Bergmann, Jörg, Couper-Kuhlen, Elizabeth, Günthner, Susanne, Meier, Christoph, Quasthoff, Uta, Schlobinski, Peter, Uhmman, Susanne. 2011. A transcription system for conversation analysis. Saksankielinen alkuperäisartikkeli 1998. Kääntäneet ja soveltaneet englantiin Elizabeth Couper-Kuhlen & Dagmar Barth-Weingarten. *Gesprächsforschung. Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion* 12, 1–51.
- Seppänen, Eeva-Leena. 1997a. Suomen perfektin merkityksestä keskusteluaineiston valossa. *Virittäjä* 101, 2–26.
- Seppänen, Eeva-Leena. 1997b. Vuorovaikutus paperilla. Julkaisussa: Tainio, Liisa (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 18–31.
- Seppänen, Eeva-Leena. 1997c. Osallistumiskehikko. Julkaisussa: Tainio, Liisa (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 156–176.
- Seppänen, Eeva-Leena. 1998. *Läsnäolon pronominit: Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujaan*. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Seppänen, Eeva-Leena & Herlin, Ilona. 2009. Kuvauksista seurauksiin: Kaksiulotteinen konstruktio niin A että. *Virittäjä* 113:2, 213–245.
- Sidnell, Jack. 2009a. *Conversation Analysis. An Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Sidnell, Jack. 2009b. *Conversational Analysis. Comparative Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidnell, Jack. 2012. Basic conversation analytic methods. Julkaisussa: Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.) *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell, 77–99.
- Sidnell, Jack & Stivers, Tanya (toim.). 2012. *The Handbook of Conversation Analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Siitonen, Pauliina, Rauniomaa, Mirka & Keisanen, Tiina. 2019. ”Kato. Hulluna puolukoita.” *Kato vuorovaikutuksen resurssina luontoilussa*. *Virittäjä* 123:4, 518–549.
- Sinclair, John & Coulthard, Malcolm. 1975. *Towards an Analysis of Discourse: The English Used by Teachers and Pupils*. Oxford: Oxford University Press.
- Sorjonen, Marja-Leena. 1997. Korjausjäsenitys. Julkaisussa: Tainio, Liisa (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 112–138.
- Sorjonen, Marja-Leena. 2001a. *Responding in Conversation. A Study of Response Particles in Finnish*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sorjonen, Marja-Leena. 2001b. Simple answers to polar questions: The case of Finnish. Julkaisussa: Selting, Margret & Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim.) *Studies in Interactional Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 405–429.
- Sorjonen, Marja-Leena & Hakulinen, Auli. 2009. Alternative responses to assessments. Julkaisussa: Sidnell, Jack (toim.) *Conversation Analysis. Comparative Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, 280–300.
- Sorjonen, Marja-Leena, Peräkyä, Anssi & Eskola, Kari (toim.). 2001. *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Tampere: Vastapaino.
- Sorjonen, Marja-Leena & Raevaara, Liisa. 2006. Asiointitilanteiden tutkimisesta. Tarkasteltavana Kelan vuorovaikutus. Julkaisussa: Sorjonen, Marja-Leena & Raevaara, Liisa (toim.) *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–34.

- Sorjonen, Marja-Leena & Raevaara, Liisa. 2014. On the grammatical form of requests at the convenience store: Requesting as embodied action. Julkaisussa: Drew, Paul & Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim.) *Requesting in Social Interaction*. Amsterdam: John Benjamins, 243–268.
- Sorjonen, Marja-Leena, Raevaara, Liisa & Couper-Kuhlen, Elizabeth (toim.). 2017. *Imperative Turns at Talk*. Amsterdam: John Benjamins.
- Sorjonen, Marja-Leena, Rouhikoski, Anu & Lehtonen, Heini (toim.). 2015. *Helsingissä puhuttavat suomet: Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sovijärvi, Antti & Peltola, Reijo. 1977. *Suomalais-ugrilainen tarkekirjoitus*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 9. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla (toim.). 2016. *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino.
- Stevanovic, Melisa & Weiste, Elina. 2017. Conversation analytic data session as a pedagogical institution. *Learning, Culture, and Social Interaction* 15, 1–17.
- Stommel, Wyke, Paulus, Trena & Atkins, David. 2017. "Here's the link": Hyperlinking in service-focused chat interaction. *Journal of Pragmatics* 115, 56–67.
- Streeck, Jürgen. 2018. Grammaticalization and bodily action: Do they go together? *Research on Language and Social Interaction* 51:1, 26–32.
- Svinhufvud, Kimmo. 2018. Waiting for the customer: Multimodal analysis of waiting in service encounters. *Journal of Pragmatics* 129, 48–75.
- Tainio, Liisa. 1997. Alkusanat. Julkaisussa: Tainio, Liisa (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 9–11.
- Thompson, Sandra & Couper-Kuhlen, Elizabeth. Tulossa. English *why don't you X* as a formulaic expression.
- Thompson, Sandra, Fox, Barbara & Couper-Kuhlen, Elizabeth. 2015. *Grammar in Everyday Talk: Building Responsive Actions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tieteen termipankki. 2019. [verkkoaineisto]. [viitattu 3.4.2018]. <http://www.tieteentermipankki.fi>.
- Tiitinen, Sanni. 2015. *Supporting Parenthood in Interaction. A Conversation Analytic Study of Maternity and Child Health Clinics*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 2009. Tampere: Tampere University Press. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9673-8>.
- Traverso, Véronique. 2012. Ad hoc-interpreting in multilingual workplaces: Who translates for whom? Julkaisussa: Baraldi, Claudio & Gavioli, Laura (toim.) *Coordinating Participation in Dialogue Interpreting*. Amsterdam: John Benjamins, 149–176.
- Vatanen, Anna. 2014. *Responding in Overlap. Agency, Epistemicity and Social Action in Conversation*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0280-5>.
- Vatanen, Anna. 2016. Keskustelunanalyttinen tutkimusprosessi. Julkaisussa: Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla (toim.) *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 312–330.
- Vepsäläinen, Heidi. 2019. Suomen "no"-partikkeli ja kysymyksiin vastaaminen keskustelussa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7309-0>.

- Vilkuna, Maria. 1992 [1980]. *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Weiste, Elina & Voutilainen, Liisa. 2016. Empatian ja erimielisyyden ilmaiseminen psykoterapiassa: vuorovaikutustutkimuksen näkökulma. Julkaisussa: Turpeinen, Päivi & Nurmento, Riikka (toim.) *Terapiasuhteessa olemisen taito*. Helsinki: Edita, 212–244.
- Whalen, Jack, Zimmerman, Don & Whalen, Marilyn. 1988. When words fail: a single case analysis. *Social Problems* 35:4, 335–362.
- Zinken, Jörg. 2016. *Requesting Responsibility. The Morality of Grammar in Polish and English Family Interaction*. Oxford: Oxford University Press.

Liitteet

Liite 1

KESKUSTELUNANALYYTTISET PUHEEN LITTEROINTIMERKIT

Sävelkulku ja sävelkorkeus:

- . laskeva sävelkulku
- ; lievästi laskeva sävelkulku
- , tasainen sävelkulku
- ? nouseva sävelkulku
- ↑ ympäröivää puhetta korkeammalta aloitettu tai sanottu jakso
- ↓ ympäröivää puhetta matalammalta aloitettu tai sanottu jakso

Painotus ja puhenopeus:

- painotettu sana tai sanan osa on alleviivattu (esim. *se lomake*)
- ° ympäröivää puhetta hiljaisemmin sanottu jakso
- > < ympäröivää puhetta nopeammin sanottu jakso
- < > ympäröivää puhetta hitaammin sanottu jakso

Sanojen kesto:

- kesken jäänyt sana (esim. *se lap- eiku lomake*)
- < sanan loppu tavallista lyhyemmin sanottu (esim. *se lisä vai mikä*<)
- : äänteen venytys (esim. *se ko::rkea talo*)
- kaksi sanaa on lausuttu yhteen; legatoääntämys (esim. *täss_on tää*)

Muita esitystapaa koskevia seikkoja:

£	hymyillen sanottu jakso
@	äänen laadun muutos
(h)	naurua (tai hengitystä) sanan sisällä
.joo	piste sanan edessä: sana on lausuttu sisään hengittäen
.hhh	piste h:n edessä: sisään hengitys (yksi h on sekunnin kymmenesosa)
hhh	uloshengitys

Tauot, päällekkäispuhunta:

(0.7)	tauko ja sen kesto sekunteina
(.)	mikrotauko (alle 0.2 sekuntia)
(,)	mikrotaukoa pidempi mittaamaton tauko
=	tauotta toisiinsa liittyvät puhunnokset
[	päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu

Epäselvät kohdat ja litteroijan kommentit:

(kas)	sulkeissa epäselvästi kuultu jakso
(-)	jakso, josta ei ole saatu selvää

Liite 2

Multimodaaliset litterointimerkit (täydempi versio ja ohjeistus saatavilla osoitteessa <https://www.lorenzamondada.net/multimodal-transcription>).

* *	Kehollinen liike merkitään kahden
+ +	samanlaisen symbolin väliin (erilainen symboli jokaista osallistujaa varten) ja kohdennetaan vastaavien puhejaksojen/taukojen kanssa.
*--->	Merkitty toiminta jatkuu toisella rivillä
--->*	uuteen samanlaiseen symboliin saakka.
>>	Toiminta on alkanut ennen aineistokatkelman alkua.
--->>	Toiminta jatkuu aineistokatkelman päätyttyä.
.....	Valmisteluvaihe.
----	Liikkeen huippuvaiheen/täyden laajuuden saavuttaminen ja ylläpito.
,,,,,	Vetäytymisvaihe.
asi/myy	Liikkeen tuottajan tunniste merkitään, jos eri kuin senhetkinen puhuja.
Kuva	Kuvapysäytyksen tarkka ajoitus merkitään
#	meneillään olevaan vuoroon ristikkomerkillä.